

Shri Raghunatha Temple MSS. Library,
JAMMU

No. २१७ ग-१

Title गृह्यसूत्रः

Author

Extent ५२ पत्रा Age अ. १८८६

Subject धर्म-पद्धति

Handwritten text in Devanagari script, likely a library stamp or record, including the number 996 and the name 'श्री ११६'.

नं. ११७

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥
 श्रीमद्भगवद्गीता ॥ अर्जुनस्य उवाच ॥ द्रुपद उवाच ॥
 कुरुक्षेत्रे भार्तव्यं द्रुपद उवाच ॥ १ ॥
 द्रुपद उवाच ॥ २ ॥
 द्रुपद उवाच ॥ ३ ॥
 द्रुपद उवाच ॥ ४ ॥
 द्रुपद उवाच ॥ ५ ॥
 द्रुपद उवाच ॥ ६ ॥
 द्रुपद उवाच ॥ ७ ॥
 द्रुपद उवाच ॥ ८ ॥
 द्रुपद उवाच ॥ ९ ॥
 द्रुपद उवाच ॥ १० ॥

६३३.

१

ॐ श्रीगणेशाय नमः वृद्धिश्चाङ्गलिर्यत्ने मागल्यज्ञा
नं संध्यादेव पूजा वैश्वदेवः सर्वसव्येन कार्यं लिखि
तगणेशपूजा वसुकिचरः मातृस्यापनं वसोर्द्ध
रा वृद्धिश्चाङ्ग तेषां प्रकारः महापरापतये नमः
आचमनं प्राराणायामः स्वस्त्ययनं अपवित्रशुद्ध्या
दि सप्तव्याधा नमः स्वाहाये स्वाहाये मातृपूजनो
पहाराराणां पवित्रास्तु भूरादिजपः उपास्यैः मधु ३
अथैः इत्यादिप्रयोगः सतस्य विवाहोत्सवकर्मप्रारंभनि
मित्तं सर्वारिष्टपरिहाराय सर्वकामसमृद्धाय च
विघ्ने नमः कर्मणां सिद्धयर्थं श्रीगणेशाय विक्रयोः प्रीत्य
र्थं श्रीगणेशाय विक्रयोः सानुकूलार्थं श्रीगणेशाय गो

अदिमात्तरां वसोद्रोरासहितानां स्थापनं प्रतिष्ठा
एजवमं करिष्ये एतत्तु बुद्धिं कर्तुं कुर्यात्
पूर्वाह्ने वैभवे बुद्धिं विना जन्म निमित्तकमिति श्रीम
हंगरापति स्थापयामि गौरी शची मेधा सावित्री पद्मा
त्री विजया जय देवसेना स्वधा स्वाहा मातरं
लोकमातरं धृति पुष्टि नृष्टि श्रीगोत्रदेवता तत्र
श्लोकाः गौरी पद्मा शची मेधा सावित्री विजया ज
या देवसेना स्वधा स्वाहा मातरो लोकमातरः धृति
पुष्टि स्वधा नृष्टि रात्रि देवता सह गरुडा पूर्विका
ह्येता एते एतान् अहर्दृश तासां प्रतिष्ठा पूजा गुड
धूपः तालिको रार्घः पूगपत्राणि नैवेद्यः अन्नचंदनगं

वृ. आ. धः यथा कृता निरुद्धं नैवेद्यं गरीशगौर्यादिमातृभ्यो

२

2

वः स्वाहा नमस्कारः उवाचाह दीर्घमायुरस्ति यथा

दिगरीशगौर्यादिमातृराणां पूजनकर्मराः सम्यग्

र्थं श्रीगरीशं विक्रयोः प्रीत्यर्थं गरीशं विक्रयोः

साधु कृताप्यं आदित्यादिनवग्रहाणां प्रीत्यर्थं आदि

त्यादिनवग्रहाणां साधु कृताप्यं यथा संपन्नेन

नृपियर्थं तेन भोजनेन यथा संख्याकानवग्रहाणां ।

स्तः नृयजमातृर्णयति भगवत्योगरीशं विक्रेतया आ ॥ ५ ॥

दित्यादिनवग्रहाणां प्रीत्यर्थं दक्षिणाः पान्तिन्यादि

स्वास्ति ३ अस्य गरीशगौर्यादिमातृराणां पूजनकर्म

राणां मरुत् गृहेष्टदिः उत्तरे मरुत् ततो वसोर्ध्वरा गृ

हस्यश्वक राये उन्नरकरायेवा कंडा लप्रां वसोर्द्धः
रांसप्तधा राद्यतेनत कारयेत्यंच धारा वावा निनी।
चानवोच्चिनी। २५ पुग्धेन वावसोर्द्धा का र्द्यासां मांच स्ता
देवता श्रीश्रलक्ष्मी धृतिर्मधासाहा प्रता सरस्वती श
नधारमिति मंत्रेणामंत्रावृत्य प्राक्संस्था उदकं सवा।
शिरसि मे विना। शतधारमुत्समिति ७ धारा शिरसे
मे सप्त सप्तधा राकार्याः गृहनिर्गमवामे च वसोर्द्धसा च
वोरिका कार्या विवाहे विष्णुर्गृहैवैश्वर्यदक्षिणे गृहे
वैष्णवमहारेणया उन्नर एव च वादिवाचवसोर्द्धरागृ
हनिर्गमदक्षिणे तासां प्रतिष्ठा एता नमस्कारः त
तो वृद्धिप्राप्तिं वृद्धवाद्दोगयेचांत्ये मध्ये न्वष्टकास्त्र

६. आ.

३

३

तथा हे केवल्य प्रोक्ता अन्यत्र पत्तिना सह वृद्धो द्वाद
श देवन्त्येन वैवान्च वृत्का रुच्य वट्ट दर्शितत्रयो यज्ञे ए
क एव क्षये हनि नगरं यं दे तेषां प्रकारः विष्णवे वा दे
वानां द्वेयुग्मे पितृणां चत्वारि युग्मानि पूर्वाभिमुख
त्वाः श्रुत्वाः श्रुत्वाः विष्णवे देवाः स्त्रीणां विष्णवे देवान
भवंति उत्तमं च अन्य वृत्को पितृभ्यः श्रुत्वा स्त्रीभ्यः श्रु
त्वा देवतां ताभ्यस्त्व देवतां वृद्धो ज्ञेयः प्रोक्त्व स देवता १
ताभ्यस्त्व देवतां वृद्धा विनिवृत्तान् उत्तराभिमुखत्वा
श्रुत्वाः १ पितृणां पीठस्य पूर्व दिक् कोशी अन्त्ये मातृ
चतुर्क्रमेण सर्व पश्चिम दिक् कोणे अन्ये माता मही च
तु पूर्वस्यां दिशि आदिः पश्चिमाया मंताः एवं प्रदक्षि

१५५

रांभयति पूर्वाक्षिप्रदक्षिरागमुपचारु इतिवचनात् वेम्पदे
 वपीठात् दक्षिणाभागे पूर्वाभिमुखीयजमानः आङ्गक्या
 न विष्टेयां देवातां पीठे दक्षिणा कोटि स्याः वदुः प्रथमः
 उत्तरकोटि स्यः अन्त्यः पूर्वाभिमुख एव यजमानोऽ
 त्रपित्तरागामपि पदार्थान्कुर्यात् पित्तरागामपियवेः
 सर्व आहारं मः अन्नक्रोधने सत्सम्भः तांदीमुखवैष्ट
 देव आङ्गैः पूजाः स्वस्तिमं इन्द्रो पादः आचमनं एवं सर्व
 नः सर्वे वा गान्तरागामपियवान् गृहीत्वा प्राङ्मुखः प्र
 दक्षिराङ्गुर्वीतसर्वायाः तांदीमुखीमान् आङ्गैः पूजाः
 स्वस्तिमं इन्द्रो पाः आः सर्वायाः तांदीमुखपित्तयो पाः आः
 आः सर्वायाः तांदीमुखीमान् आङ्गैः पूजाः सर्वायाः

एवं

१

६

दृ.श्रा.

४

५

६९

ति

नांदीमु. गान्नामहि. पाद. आ. आरागधामः स्वस्ति
नो मेमी. अस्तु. श्रीगणेशायनमः अपवित्रस्या
दिदय देवताभ्यशुषिभ्यः नमः स्वाहाये स्वाहाये।
नित्य. आभ्युदयिकश्राद्धोपहाराराणां पवित्रताऽस्तु
भूरादिजपः उपासेमो. मधु ३ अद्यादिप्रयोगः शा
स्त्रोक्तपरायफलावाप्त्यर्थस्तु. विवाहोत्सवक
र्मप्रारंभमित्तं सर्वा. रिष्टु सर्वकामसः अविज्ञे. र्थं च।
अमुकगोत्राणां नांदीमुखमान्त. महीनां अमु।
की ३ देविदानां नांदीमुखीनां गोत्रा. नांदीमुख
पितृ. महानां अमुका ३ शर्माराणां नांदीमुखानां
गो. नांदीमुखमान्तमह. हानां सु. ३ शर्माराणां नां

दीमुखी गो. मानामही. हीतां अमुका. ३ देविदा।
नांतांदीमुखीनां नांदीमुखवैष्णवेवर्षकंपार्वण
चतुष्टयविधिनायुष्मदनुत्तया आमुदयिकम्
द्रुमहंकरिष्ये नांदीमुखवा विष्णवे देवा इंदवः आस
नं एवं सर्वत्र. गोत्राः नांदीमुखीमानः महाः अ. दे
विदाः यथा. इंदवः आसनं एवं द्वितीयवदे एवं स
र्वेषां गोत्राः नांदीमुखवा पितः महाः शर्मणो यथा. अ.
गोत्राः नांदी. मानामहाः अः शर्मणो यथा. गोत्राः
नांदीमुखमानामहीमहाः अमुकदेविदाः यथा.
नांदीमुखवान् विष्णवे देवान् आवाहयिष्ये (नांदी
मुखीमान् आवाहयिष्ये नांदीमुखान् पितृन् आवाह

६.प्रा. यिष्ये तां दीमृत्वात् मातामहान्प्रा. तां. मृत्वीमा
५ तामहीरावा. विष्णे. अर्च ४ पितृरामर्घ १२ यवित्रे
५ देवे सर्वत्र शंत्रो देवी. यवोमि. तीः ३ दमत्रादि पूजा ॥
तां दीमृत्वात् विष्णेयां देवानां अर्घपाशा. स ततः ॥
पितृरामर्घ पूजा यवोसिसोम. एतः पुष्ट्यानां दीमृ
स्वाप्तलोकान्प्रीराणाहित. स्वाहा इत्यत्र चंदनादि पू.
जा तां दी. मा. तां. पि. तां. मा. तां. मा. हीनां अर्घपाशा.
स भूर्भुवः स्वः तां. विष्णेभ्यो. यादिव्या. अर्घ्यं भूर्भु
वः स्वः तां दी. मातृभ्यान्तमः यादिव्या. सु गोत्रेना
दी. मातः अ. देवि दे एतन्ने एच्छं एवं सर्वत्र प्रथम
पात्रमध्ये सर्वाणि पवित्राणि भुक्ता उक्तानां पात्रं भू

भुवःस्वरिति मंत्रेणापूर्वस्थाप्य अर्घोदकवन्दनं ब्रा
ह्मराहस्ते अत्र वंदनादि पूजा यथा दत्तं नां दी मस्वा ।
विश्वेदेवावः स्वाहा यथा दत्तं नां दी मातृ महः अ
देविदाः यथा स्वाहा एवं सर्वत्र इदं अर्जनं तु आच
मनं भूर्भुवः स्वः अर्द्धनमी हरी यवी नृ वि कीर्य
भोजनसंकल्पः निरग्निरग्ने नो करणं रूपा हे पितृ पा
र्वरां भस्मना कृतमर्यादा तागरोयां न्यधो गतिं नग
रं वडे पितृणां मपि हव्यं रक्ष भूर्भुवः स्वः पृथिवी ते ।
पात्रं द्यौः वः स्वाहा भूरादि जपः उपास्ते मधु ३
अद्यादि प्रयोगः अर्थं सत्तस्य विवाहोत्सवकर्म प्रा
सर्वा सर्व अ च गोत्राणां नां मातृनां पितृनां ।

६ दृ. श्रा. मातामह. प्रमातामहानां नां. मा. प्रमातामहीनां
 ६ अ. देविदानां नां. वैश्वदेवार्कस्य आभ्युदयि।
 कस्यपार्वराचलस्यविधेर्य. स विकिरमंत्रः
 असोमपाश्वयेजीवायज्ञभागवहिः कृताः तेषाम
 नंप्रदास्यामिविकिरं त्वाग्निहेतवोस्तरां जपः उपा।
 स्मै। मधु३ पिंडवात्रिजपः अक्नेजनं गोत्रेनां. मा
 ताअमकीदेविदेअवनेनिद्वया. एवंसर्वत्र पिंड।
 दानं दधिवदरादानमिश्राः पिंडाः गोत्रेनां. मातः
 अ. देविदेएततेया. एवंसर्वत्र भूर्भुवःस्वः वारद।
 पंकुर्यान् प्रत्यक्नेजनं इदमन्नं नादीमुखेभ्योवासः
 चंदनादिस्त्रजा नैवेद्यः अत्राच्छादन. इदंनैवेद्यं

गोत्रानां मान् महः गोत्रानां पिण्ड आ धर्मा राः
गोत्राः नां मानामह गोत्रा नां दी मानामही म
हः अ देविदाः यथायथा विभागं नैवेद्यं वः स्वाहा
अत्रोष्ठा नैवेद्योः पिंडानां मर्चनं ह्य अर्चनं पिंडं
दानेन गृहे उत्तमं ततः आचमनं आयुर्विद्या
धनं दत्तयशः शीर्यं च पुष्कलां पुत्रां दत्तस्त्रवं दत्त
सर्वान् कामांश्च दत्तमे नमस्कारः ततः वरं कत्यावा
प्राङ्मुखं देहल्यां उपवेश्य संवधिनीसी पीतवस्त्रा
द्यादित्तस्य वा तस्याः शिरसि पूर्वरात्री हीन्चि किरण
तस्य दक्षिणाहस्ते लोहकं करारं वंधनं एवं लोकि का
वरः वरो नमस्कारं कुर्यात् पुराय हं दीर्घमायुरस्त्वित्या

[illegible]

संचरमभ्युक्षः आदित्याद्याग्रहाः प्रीयतामिन्या
दि ब्राह्मणाहस्तेस्वस्तिभवंतो ब्रुवंत अवेत्यादि
नित्यो शास्त्रोऽप्यर्थसंज्ञस्यावेवा होत्सवः स
र्वः सर्वः अविध्यं च गोत्राणां मातृ हीना
गोत्राणां पित्राणां गोत्राणां मातामहः हाना
गोत्राणां मातामही हीना मां वैश्वदेव सर्वकस्य
आभ्युदयिकस्य आद्रस्य पाचनय विधिना
मस्तु गृहेषु उत्तमस्तु स्यम्बुवाजिनमिति वि
सर्गः भूर्भुवः स्वरित्युदकधारा भूर्भुवः स्वरिति
वद्वा पञ्च आयुर्विद्याधमस्तु यशशौर्यं च पुष्कलं
पुत्रोदयसम्पदं सर्वान्कार्त्तान् भद्रान् नमस्तु

वृ.श्री.

८

४

इतिवृद्धिश्चाद्रेसमाप्तं अय्यकन्यावरणातिरव्यक्ते
अन्यद्वारा राजव इत्येवापरिणीता कन्यावरणा
यंगिष्ठतोवरकात् अनुमंत्रयेत् अभिगमनेऽप्रा
चार्यपुष्पफलयवानादायोदकुंभं चादाय कन्या
पितृमंडपद्वारे गत्वा अमुकगीत्रः अमुका अमुक
शर्मा अहंभोः इति त्रिः कथयति ततः प्राङ्मुखः
कन्यादातृग्राह्याः पीठोपरि कन्यामुपवेश्य कन्या
याः पश्चिमतः उपविशन्ति वरकांश्चाचार्यप्रभुखा
कन्याग्रतः पश्चिमाभिमुखं उपविशन्ति गोत्रना
मान्यनुकीर्तयन्तः कन्यावरयन्ति उभयतोरुचिने
एषां वात्रीमाभिमुखं शन्ति अनादृष्टमिति मंत्रेणाड

द्वांभस्त्रां उदकश्रां पुष्याक्षतफल यवहिरराय
 मिश्रां श्रां पात्रीयश्रियदत्तां उन्नमधान्मयं वा
 अभिमदशानः श्रानः प्रजाभिनि कन्याया आचार्य
 उत्प्रायमूर्द्धनिकरोति प्रजां त्वयि दधामि यमूस्त
 यि दधामि तेजो जलवर्चसं त्वयि दधामि वरविनि श्रा
 चार्यः कन्यामूर्द्धनि तां पात्री करोतीति श्रुत् एवं प्र ३५
 निपते वरविनि कोरुत्सागन्य कथयति ते प्र निष्क्र
 ता कर्म भवति पुश्चान्न दह्यामः शनि कन्या वरसां
 अथ तां दत्तं दानाचारः प्रवरस्य पादौ प्रसात्पल
 लादे ककुमचिं हृत्वा नखयुग्मं हेमं कार्या संशोय
 वीतं दद्याति मनीषरस्य दत्तं वस्त्रयुग्मं सोपविष्टस्य

२. श्रा.

८

९

मांगल्यंकन्याप्रदः केरानि ततोऽक्षतान् गृहीत्वा
वरस्य दक्षिरां ज्ञान्वारंभ्य इमं मंत्रं पठति तस्मिन्का
लेनिसंनिधौ स्नानो स्नानाखरो गिरिणि अव्यंगे
अङ्गीवेम्न पानि त्रेन्यायिकन्या भविष्यानि १ या
देवपतिना न स्याद्दृशदोयविवर्त्ति नृभ्यंकन्या
प्रदास्यामि देवाग्नि संनिधौ २ ततो वरस्य सप्त
भिः पूगेर्गुक्तानि तागवल्लीदलानि ददाति पुरायाहं
दीर्घमायुरस्त्वित्यादि अस्य विवाहांगस्य तां ह्वला
दातकर्मणाः प्रतिष्ठासिध्यर्थं हिरण्यं वृद्धपुत्रं
ब्राह्मणोभ्यो हंसं प्रददे योयस्य ततो वरोपि दक्षिरां
संकल्पं पुरायाहं दीर्घमायुरस्त्वित्यादि अस्यास्ति

गुरु

रयत्रकर्मणाः प्रतिष्ठासि. हि. वृद्धपुरुषः. देदे योय
स्य. दक्षिराणाः पांत्तित्यादि उभोयुगपत्तपटतः इत्या
दिसर्वलौकिकं इतितंमूलदानं अथप्रतिश्रुताक
र्म आसादनी वर्हिब्रह्माप्राणितापवित्रे तछेदना
तिआज्यं धान्यं चरुः सुवः सुकमेदसा उपग्रहसा
मिदर्भाः पूणीपात्रमिति क्रमात् अथकुशंडिका
आचमनं प्राराणायामः स्वस्त्ययनं प्रयोगः पं
चभूतसंस्कारः अग्निस्थापनं परिसमूहनादिक
र्तव्यं आरवाटकं ब्रह्मासनं प्रराणितासनं आत्मा
सनंच अग्नेर्दक्षिरातो ब्रह्मस्थापनं भूभुवः स्वः प्र
तिष्ठापनं पुष्यैरर्चनं उत्तरतः प्रराणितागस्थापनं को

८-श्रा.

९

10

वः प्रणयतीति भूर्भुवः स्वः प्रतिष्ठापनं पुष्पैरर्चनं
दक्षिणां जान्वा च्य त्रिष्टुतस्तरां पवित्रे प्रादेशेन
मापयित्वा कुशेन छिनत्ति पवित्रे स्त्रुति मंत्रेण
पवित्रे वेष्टव्या विन्ता भुज्य कुशत रुराभां प्र
दक्षिणा मग्नित्रिः पर्युक्ष्य महीनां पयो सीत्याज्य।
स्त्रुत्या दानं श्येत्वेत्यादिश्रयणं स्त्रुवः प्रतस्य प्रो
क्षणां संगार्गः पुनः प्रतपनं प्रोक्षणां ऊर्जेत्वेत्याज्य
स्यात्पुदगुद्धासनंतस्त्रुवे उदकं क्षत्वा सवितुष्टुत्या।
ज्यसंस्कारः सवितुर्वक्ष्युदकं स्कारः उदकं दक्षिणां स्त्रुवे
यं तेनोदकेन सर्वस्य प्रोक्षणां शेषं प्राणीनां प्रसन्नद
शसमिधोज्जुह्यान् विष्पो हस्तिनासि अनेन मंत्रेण

वामहस्तेन उपग्रहदक्षिणहस्तेन स्रुवयो ग्रहरां
वायव्यकोरागदारभ्य अग्नेव्यां त्वमग्ने प्रमत्तिरिति
स्रुवेरात्राज्यं जुहुयात् त्वमग्ने हिरायास्तूपोऽग्नि
र्जगती त्वमग्ने प्रमत्ति दाभ्यस्वाहा नित्रय्यकोराग
दारभ्य ईशान्या यस्येमेहि मंवन्त इत्याज्यं जुहुयात्
यस्येमे हिरायागर्भः कस्त्रिष्टुप् यस्येमेहि मंवन्तो
विधेम स्वाहा अग्नय उत्तरतः सोमाय दक्षिरातो
जुहुयात् मध्येत्वा हुतयः ओम् अग्निर्जनित्ता समेश्व
मुकादा जाया ददात्त स्वाहा सोमो जनिमान्समाश्च
मुकीदं याजनिमं न करोत्त स्वाहा पूषा जनिमान्स
माश्च मुकीदाये पित्रा मात्राभ्याम्भिराग्निमं न करोत्त

८. प्रा. स्वाहा इति सुवेराऽग्राज्याहुती जुहोति ततः सिष्टः।
११ कृतं जुहुयात् उदको. ततो भूरादिसप्तकं जुहुयात्
पुरायाहं दीर्घमायुरस्त्वित्यादि अस्य यजमानस्य
तस्य निवाहांगस्तन्निष्पन्ना कर्मकर्मराः प्रतिष्ठासि
ध्यर्प्य हिरण्यदक्षिराणां प्रव्यं कर्मांगदेवताः प्रीत्य
र्प्य कस्मै देदे भवत्यः कर्मांगदेवताः प्रीयन्तां उपग्रह
कुशस्य सुव्यग्रं मम ध्ये सुवे मूलमाज्यस्य सुहृत्वां कामे
राप्रक्षिप्य अग्रे वा सोमीत्यनने मन्त्रेण उपग्रहकुश
मग्नौ प्रक्षिपेत् तिस्रः समिधो जुहुयात् पवित्राभ्यां त्रिः
पर्युक्षरां इदमापशति तच्चेन पवित्राभ्यां मार्जनं पवि
त्रेणो प्रक्षिप्य बर्हिर्होमः प्राणिना विष्णोः कः यज्यादा

स्थमानं पूर्यापानं सहस्रां पञ्चदशत नृभ्यमहं संप्रददे
अस्य प्रतिश्रुता कर्म कर्मराः समष्टि धर्म्यं कर्म ग
देवतानां प्रीत्यर्थं यथा संपन्नै नान्नेन नृत्त प्रियर्थं नेन
भोजनेन ब्राह्मणामेकं यजमानस्तर्पयति भगवत्पः
उत्सर्जनं ब्रह्मणाः शान्तः पचो नाशान्तिः शानं इंद्रा-
ग्री शन्तिस्तं जपेत् त्रयो वै यज्ञे कामा इति जपेत् अ
स्य यजमानस्य तस्य विवाहः मूलमग्निः पुत्रा कर्म कर्म
रागो मन्थूनातिरिक्तो मूलः गृहे उत्तरे मस्तः इति
तिश्रुता कर्म अथ इंद्राणी कर्म विवाहान् सर्वस्मि-
नदिने पश्चिमरात्रौ कन्या गृहे वेदि कायां एतत्कर्म भ
वति तच्चः आचमनायाज्यभागान्तं कृत्वा कृतमंगल

६. आ. स्वातांकन्यां रक्तमहंतवासःपरिधाय यज्ज्वादग्निःक
१२ न्यांमुपवेश्य अत्रारत्नायांमहाव्याहृतिभिर्हुत्वा
12 आज्याहुतीर्जहोति उंभूस्वाहा भुवेःस्वाहा स्वः
स्वाहा भूर्भुवःस्वःस्वाहा अग्नयेस्वाहा सोमाय.
प्रजापतयेस्वा. मित्रायैषामागध इन्द्राय. इन्द्रा
रोये. मंधर्वाय. भगाय. एस्मे. त्वष्ट्रे बृहस्प. शत्रे
प्रत्यानीकाय. एवं सप्त दश आज्याहुतीमहाव्या।
हृतिभिः सहस्रवेराहुत्वा तज्ज्वास्मिन्महोत्सा।
वेनर्तनार्थंचतस्रः अष्टौवा अविधवाः षूद्राः स्त्रि
यः सूरया अत्रेनच अहंतर्पायिष्ये भंगेक्वाहा अस्य
गस्य इन्द्राणीकर्मसमृ धार्प्यकर्मंग. यथा सं. वा

ह्यसामेकं ग्रहं तर्पयिष्ये भगवत्यः यन्तां शतिसंक
ल्पं कुर्यात् ततः महाव्याहृतिभिरित्यादिरात्रे प्रौत्था
नी कार्ये त्यजं हुत्वा वैश्ववराणाय स्वाहा ईशानाय
स्वाहा देव्या हुती अधिके जहोति ऋद्धस्ती तर्प
सां ब्राह्मणभोजनसंकल्पः ततः स्विष्टकृतादि
तंत्रशेषं समापनीयं कर्मापवर्गं ब्राह्मणभोजनं
यक् शनिं द्वा राणी कर्म अथ विवाहकर्म उपहा
रः वह्निं ब्रह्मादिस्वर्गमेक्षराचरसंस्तु विर्जं ला
जाः शमीयलाशमिष्ठाः उदकं मः सोपस्करः
द्वयदुपलो शमीगर्भाश्ववच्छुत्वक मधुपर्कोपि
हारः तां अपात्रत्रयां कांस्यपात्रद्वयं दधि मधु

वृ. श्रा.
१३

२

१३

चृतानि मिश्राणां मधुपर्कः कथ्यते तांश्रपात्र
३ मडिको वाससी उपानहो मीढल कूर्च यव
शलली इत्यादि आचमनाद्याज्यभागं तद्वत्वा
स्वस्ति वाचनं कर्तव्यं स्वस्ति वाचस्वाहा ह्यरा ह
स्ते पुराया हं दीर्घमायु रस्ति न्यादि सप्रशान्तिर्भव
त्त अस्य यजमानस्य तस्य विवाहं गस्य स्वस्ति वाच
न कर्मणाः प्रतिष्ठासिध्यर्थं हिररायः द्रव्यं गोशं
विकयोः प्रीत्यर्थं स्वस्ति वाच कत्रा ह्यरा ह्यो हं संप्र
ददे यो यस्य दक्षिणां यां त्वित्यादि ब्राह्मरा हस्ते
स्वस्ति भवन्तो ब्रुवंतु अस्य विवाहं गस्य स्वस्ति वा
चन कर्मणां वहेः प्रसादात् सर्वपरिपूर्ता मस्तु

गृहे. उत्त. मस्तु ततः आगतस्य वरस्य स्वास्ति वा।
चकाश्रदत्तानमुचंति तदा दंयतीशामीगर्भाश्च
क्षुत्तकपेयरां कुरुतः वेद्या उत्तरतः त्रीणि पीडा।
निष्ठापयेत् तत्रः वरकन्या प्रदधति द्युतः दा
तर्दीरातः कन्याजननीच ततः कन्या दाता।
कूर्चं गृहीत्वा निष्कृन्मुदद्वयः पठति ओं साधुभ
वातास्तामर्चयिष्यामो भवेत्तं ओं अर्चयेति वरः
कथयति कन्यादात कूर्चः ३ प्रतिगृह्यतां ओं
प्रतिगृह्णीमीति वरः ततः पीडित्तरां प्रकूर्चं आरो
प्य पूर्वाभिमुख उपविशति वक्ष्यामारां मन्त्रेणाश्र
हं वर्ष्मादासति कूर्चमध्यास्तेधिति द्युतिवा ततः

८.प्रा. कन्यादानाउदङ्गुरवउपविशानि दाना पाद्यं ३
१४ प्राति इत्युक्तः ओंविराजोदोहोसि-दोहः शनिमं
१५ त्रेराजमंगटत्वा स्वचरणा योर्विनयेन दाना अ
र्घ्यं ३ प्रातिगटस्थानां ओंप्राति-मीहन्यपः प्रातिगट
स्थान्सीनिनयेन दाना आचमनीय ३ प्राति-
नां ओंप्रातिगटह्नामीनिवरः आपोहिष्टायाभिस्ति
स्तभिरेकैकयाचम्य दाना मधुपर्क ३ प्रातिगट
स्थानां तत्रः मधुपर्कह्नादिनां मित्रस्यत्वाचदद्या
प्रतीक्षे इतिवरोस्यमधुपर्कवीक्षा पश्चात्तमधुपा-
कसंपुटं करोति तत्रः देवस्यत्वासविन्नः प्रातिगट-
ह्नामियशसेव्रह्मवर्चसाय प्रातिगटस्थसेव्यपा-

सौकुत्वा अंगुष्ठेनोपकनिष्ठिकया च पूर्वाङ्गि
हीत्वाकांस्यस्य पूर्वाङ्गि निलिपति ओं वसवस्त्वा ।
गिराजानोभक्षयंतु पूर्वाङ्गि त्स्त्वाङ्गि ओं यित्तर
स्त्वायमराजानोभक्षयंतु दक्षिराङ्गि दक्षिराङ्गि उद
कोपः ओं आदित्यास्त्वावरुणा न पश्चाद्वात्पश्चाद्वा
ओं रुद्रस्त्वेन्द्र न उत्तराङ्गि उत्तराङ्गि उद ओं वेधेत्वा
देवा न मध्याह्ने सत्तन्सकृन्मंत्रेणाङ्गिर्द्विस्तस्मीं
महाव्याहृतिभोस्मिस्तभिरेकैकया प्राश्य ओम्भः
इति प्राश्य ओम्भुवः इति प्राश्य ओं स्वरिति प्राश्य
अनुपायचतुर्थं ब्राह्मणा योषिष्टदानं सर्वपा
नंवा अपोवाभ्यवहरां शान्तो देवीयाभिः शत

८५. ५. सुभिरुरोभिष्टय उदकोपः प्रायाया असिप्रा।

१५ सापपाहि इतिनासिके मुखं च स्पृशेत् चतुः

व्याससि चक्षुषी श्रोत्रया असि हि श्रोत्रे

मंत्रावृत्तिः इन्द्रस्य त्वाजठरे मि नाभिं अन्नतो

मायतनं चायदिलिङ्गं इति मुखं विस्पृज्य दाता

गौर्गौर्गौः इति पठति ततो माता रुद्रा मिनिजायि

त्वा ओं इन्द्रजतन्तरागान्यन्न इति वरः ततो दाता

मधुपर्किके घेन्वेन्तरागानि दद्यात् वरहस्ते प्राणा

हृदीर्घमायुरस्ति न्यादि आस्मिन्मधुपर्ककर्म

णिक्तां स्य पात्रद्वयं त्रां स पात्रद्वयं मुद्रित्वा ससी

उपातहौ मधुपर्किकी गां च सर्वदेवमयब्राह्मणा

यवरायत्तुभ्यमहंसंप्रददे दक्षिराणाः पांचित्याः
दि वरहस्ते स्वस्तिभवंनोब्रुवंतु अस्यमधुपर्क
कर्मयोगो वरप्रसादान्नवन्हेः प्रसादान्नसर्वं मरु
गृहे उत्तरे शनिमधुपर्कः ततः कन्यादानं क
न्यावेद्याः प्रदक्षिरामानीय वराहक्षिरान्न उ
पवेशयेत् कन्यादाननिमित्तं वराय एतन्नेपा
द्यं एकमेवार्घ्यः पूजा स्वस्तिनः इन्द्रोपादप्रक्षाल
नं कन्यायाश्च कन्यायै एतन्नेर्घ्यं आचमनं दाता
स्वपादौ प्रक्षाल्य आचमनं प्रारणायामः स्वस्तिनो
मिमीता असु ॐ श्रीगणेशाय नमः अपवि
त्रशुद्ध्यादि कन्यादानोपहारानां पवित्रतास्तु

वृ. आ. १६
१०
ज
भूरादिपः उपास्मै मधुः ३ अद्यादिप्रयोगः वे
देनाशास्त्रेनापुरायफलावाप्त्यर्थकन्यादान
महंकरिष्ये वरकन्याहस्तेऽदमंत्रचंदनादिपूजा
यथादनंगं धर्चनं सर्वदेवमया ददे इमांति
आर्चिनातिज्योतीषि अर्चनविधेपरिपूर्णं
आचमनं भूर्भुवः स्वः अक्षतमी हरी यवा
निकीर्य यथादास्यमानं नृत्तिपर्यंतं भोजनं
सर्वदेव कन्यावरहस्ते पुराया हृदीर्घ शिवा
सो अक्षतं स्वशिरसि दीर्घमायुरित्यादिसुशो
भिर्भवन्ति न्यंतं कृत्वा दर्भशमीदलयुक्तान् यवा
तृगुहीत्वा प्रयोगं पठति श्रीगणेशाय नमः

ॐ समुद्रवश्रैकदंतश्च नमः स्वस्ति श्रीमदि
ह्वास्यचित्सच्चिदानंदस्य ब्रह्माणोऽनिर्वच्यमाया
शक्तिविजृम्भिनाऽविद्यायोगात्कातकर्मस्वभा
वाविर्भूतमहन्तत्रोदिताहंकारजतीयोद्भूतविय
दादिपंचकोट्रियदेवनानिर्भिन्नाऽकदा हेचतद्देश
लोकात्मकोलीलयातन्मध्यवर्तिभगवतः श्रीना
रायणास्यनाभिकमलोद्भूतं च त्मलोकापिता
मस्य ब्रह्मराः सृष्टिं कुर्वन्तस्तद्ब्रह्मणाय च प्रजापा
तिप्रार्थितस्य महापुरुषस्य सितवाय हस्तारेण
धियमा एणाया मस्यां धरित्र्यां भूर्लोकसंज्ञितायां
सप्तद्वीपमंडितायां तारोदाय विदिगुराद्वीपवती ।

वृ. आ.

१९

17

कृतलक्ष्यो जन्मविस्तीरो जंशोपे स्वर्गस्थितामग
द्याशासिजावतारैरागादिसयिद्धिः पाविनेभारैते
वर्षे निखिलजनपावनपरमभावतो तमशोतका
दिवसतिकेनेमिषाररायेन दववेनेकदेशे जनप
देकर्मभूमोस्वाम्यवनि कुरुक्षेत्रादिमध्ये रवायाः
पूर्वदिग्भागे कुमारिकाक्षेत्रांतर्वर्तिनिधनुषाका
रागावधिवरणाः सीमध्यस्थितपंचक्रोशात्म
के अविमुक्तवाररासीक्षेत्रे आनंदवने श्रीमधि
शेषरपालितराजधान्यासमस्तनदिभंग्यादि
भिर्गणैः कालभैरवादिभिरशेषामरैर्व्यासादि
भिः समस्तत्रयिभिः सेवितायां प्रवेशमात्राद

नेकजन्मार्जिता श्रेयाचौद्यनिवृत्तिकारिरायं
ईक्षितफलदायिन्यां महानद्या नद्याः श्रीउत्तरवा
हिन्या गंगायाः पश्चिमे कुले श्रीमद्भगवतो महा
पुरुषस्य अशेषपराक्रमस्य श्रीविष्णोराज्ञाप्र
वर्तमानस्य सकलकल्याणवर्तिपुराय साधन
भूमौ अस्मिन् नटहाय तने भूमे मंडपे गोमये नोप
लिप्तप्रदेशे असीवसुरा योरंजास्थितानां श्री
विश्वेश्वरादिसमस्तदेवतानां विष्णोर्ब्राह्मणानां
च संनिधौ एवंगुरा विशिष्टे पुराणकाले देशे
च श्रीभगवतो मार्तण्डस्य क्रियया कालव्रित्तयस्य
गर्गवराहमिहिराचार्यादिभिर्गणितज्ञायां संस्था

१८

18

यां श्रीमन्नारायणा नामिकमलोद्भूतसकलज
 गन्त्रः परार्द्धद्वयजीविनो ब्रह्मराजो द्वितीयेष
 राध्ये पञ्चाशदधिको वर्षप्रथममासे प्रथमप
 क्षे प्रथमदिवसे अहो द्वितीये यामे नृजीये मुहू
 र्ते रथं नरादित्रिंशन्नकल्याणां मध्ये अष्टमेष्व
 तवरा हकल्पे चतुर्दशमन्वंतराराणां मध्ये स्वायं
 भुवस्वारोचिषर्जुर्जुतमन्तामसरे वज्राचक्षुषेति
 षण्णमनूनामन्तिक्रान्तानां अनिक्रम्यमारोसं
 प्रतिसप्तमे वैवस्वतमन्वंतरे युगानां त्रिंशे ज्ञाने
 अष्टाविंशतिनमकलियुगप्रथमे चारोसं वत्स
 राणां व्यतिक्रान्तायां चतुः साहस्र्यां सप्तशत्या

धिकायांतडुपरिव्यक्तिक्रममारोश्रीमन्नपवि
क्रमार्क्तसमयाजीतवार्हस्यत्यानुमानेनसंवत्स
प्तदशशतयप्यासंख्याधिकतमेहायनेप्रवर्तम
नितदंतरगजशातिवाहनशकतः एजावदधि
कयोडशशतगजेऽदेचाद्रसावन्नसोरनेक्षत्रादि
भ्रमितप्रभवादियष्टिसंवत्सरारामध्येऽमुका
तामिसंवत्सरेऽमुकाशावलंविजश्रीमन्मातं
डुमंडलेऽमुकत्ररत्नोऽमुकमासेऽमुकपक्षेऽमु
कान्तियोऽमुकवांसरेऽमु. नक्षत्रेऽमु. योगेऽमु.
मुककरोऽमु. चंडेऽमु. स्त्रेमवित्तरिऽमु. स्त्रेदेवग
रोशेषेषुग्रहेषुयप्यास्यानस्थितेषुसन्मएवा

श्रा
८.६
१८

१९

गुराविशिष्टेपुराणेकालेदेवाच वेदोक्तशास्त्रोक्त
पुरायफलावाप्त्यर्थं अमुकसगोत्रस्यअमुकाम्
कशर्मराःप्रपौत्राय गोत्रस्यअःमराःपौत्राय
अ.गोत्रस्यअ.शर्मराःपुत्राय अ.गोत्रायअमु
कामुकशर्मरागोत्राहारायवरायनुभ्यं अ.गो
त्रस्यअ.शर्मराःप्रपौत्री अ.गोत्रस्यअ.शर्मराः
पौत्री अमुकगोत्रस्यअ.शर्मरागोममडुहिनी
अमुकगोत्रांअमुकीदानांम्रीशमांकन्या पंचेदि
यनिरूपहन्तशरीरिणी वस्त्रयुग्मेनाद्यादितां सो
पानन्कं सवर्गारजतादियथाशान्तिअलंकृता
पंधपुष्पधर्याचर्चिनांप्रजापतिदेवतांश्रीलक्ष्मी

नारायणाः प्रीतिकामः ३ वेदोक्तशाम्बोक्तपुराण
फलावाप्तिकामः अमुकगोत्रस्य अ. शर्मणाः
प्रपौत्रः अ. गोत्रस्य अ. शर्मणाः पौत्रः अ. गोत्र
स्य अ. शर्मणाः पुत्रः अमुकसंगोत्र अमुकामुक
शर्माहं संप्रददे भगवान् श्रीलक्ष्मीनारायणाः
प्रीयन्ता इति कन्यायादक्षिरां हस्तं वराय दक्षि
रो हस्ते ददाति ओं स्वस्ति एवं वरः कथयति म
यापि दत्ता इति कन्यामात्रावरहस्ते उदकं ददा
ति प्रतिग्रहमंत्रं वरो जपति प्रजापतयेत्वा गृह्णते
कोदात्तन्कस्मात् अ. ते इति पठति उदकं ददाति
प्रतिग्रहमंत्रं वरो जपति प्रजापतयेत्वा गृह्णते को

२०

20

दान्तकस्मात्त्र ते शतिपठति दान्ता अस्मदात्ता।
मधुमती शत दत्वा जपति पुराया हं दीर्घमायुर
स्तु इत्यादि अस्य कन्यादानकर्मणाः प्रतिष्ठासि
द्ध्यर्थः यथा दास्यमानां गौरुद्रदेवतायथोपस्क
रसंहितां गंधपुष्पधूपाद्यर्चितां श्रीलक्ष्मीनाराय
णाः प्रीत्यर्थं सर्वदेवमया वरायः ददे भगवान्
श्रीउमापति रुद्रः प्रीरुद्रः प्रीयतां वरोजयति रु
द्रायत्वा गौः ह्रीते कोदात् अस्मदात्ता।
कर्मणाः प्रतिष्ठासिद्ध्यर्थं आग्नेयं हिरण्यदक्षिणं
सर्वदेवमयब्राह्मणः वरोजयति अग्नयेत्वा अग्ना
युः कोदा कन्यादानकाले अन्यानीतानाविध

दानानिकरोति ततोभूयसीसंकल्पः अस्यक
न्यादानकर्मणाः समृद्ध्यर्थं न्यूनातिरिक्तपरि
पूर्णार्थं यथोत्साहं भूयसीददित्वा ज्ञानात्ताम
गोत्रेभ्यो दे योय अथवरभूयसीसंकल्पः अ
स्यकन्यादानप्रतिग्रहदोषपरिहारार्थं दास्यमा
नां भूयसीददित्वा ताता ददे यो ददित्वाः पा
त्विन्यादि बरहस्तेस्वस्तिभवंतो ब्रुवंत अस्यकदान न्या
कर्मणः वरप्रसादात्तसर्वं परिपूर्णमस्तु गृहे उत्तरे
मस्तु इति कन्यादानं ततः कौतुकाचारः मीढ
त्वं धनं रैभ्यासीदनुदेयी कृतमिति वरः कन्यायै
वत्सं ददाति वित्तिराउप यन्मिति कञ्जालपात्रमाद

वृ. श्रा. ने समंजंतवि. त्तनो इति कन्यायाः नेत्रांजनं वरः

२१ करोति कन्याचवरस्य यथेयं शची. दिममिति

दक्षिणाहस्तेशालंतीवरोददाति रूपं रूपं प्रति.

२१ श आदर्शं वामहस्ते वरः कन्यायेददाति नील
लोहितं ध्यते कन्याज्ञाति हरिं वधाति मधुमती

रोषधी. रेम इति वरो मधूकफटानिवधाति ततः

कन्यावरौ वेदिकामध्ये अग्नेः पश्चादुपविश्य अ

न्वारं भकुर्वारिण आचार्यः स्ववेरामहाव्याहति।

भिः स्तिस्त्वो जहोति समस्ताभिः अन्तर्यामिणीये

त ततः कन्यादानाप्रत्यङ्मुखस्तिष्ठन् प्राङ्मुख

व्याज्जासीनायाः कन्यायाः शिरसि सुवेराद्यं

जहोति सप्राज्ञीष्वशुरेः देवसु स्वाहा इति मंत्रेण
ततः परायाहं इत्युक्तं वरः कन्याया दक्षिराह
संशमी र्भीषत्त्वकचूर्णसंयुक्तं सांगुष्ठमुत्ता
नेनोत्तानं गृह्णाति गृभ्णा मिते देवाः इति मंत्रेण
तांष्टयं चित्तममिः इमां अमोहमस्मिः से संतु
नरदृष्टयः इति जपति ततः ईशान्या उदकुंभं नवं
स्थापयित्वा भूर्भुवः स्वरिति पुरयित्वा कुंभमध्ये
आम्रादिपत्रयुतान् कुशान् वासवार्णवानि क्षिप्य
ततः कन्यावरयोः पाणिग्रहणाय अस्मिन् वसरे
चत्वारो ब्राह्मणाः अभिरूपा दक्षिणातः उदङ्मुखं
वुपविश्य सूर्यं श्रावयेयुः हिंस्त्रनीर इति वरः क

अस्मिन्ः क्रमणा दत्तकन्या तत्पुत्रास्थिता अत उर्द्धं पृष्टं स्त्रियं गच्छति
क्रमेण सा = २ वं.

२२

२२

न्या उच्छ्राप्य एह शमानमातिष्ठा यत्र शनिदक्षि
शोनप्रपदेना शमानमाक्रम्य प्रदक्षिणामग्निं
पर्वणी यो रैभ्यासीदित्यनेन मंत्रेण वरकन्या
येद्वितीयं वस्त्रं ददाति ततः आचार्यः कन्याया
अंजलौ चतुर्वेणमुक्त्वा कन्यादाता दर्व्या लाजा
नामवदानद्वयं पूर्यान्मुचति पुनः सुवः लाजा
तां अभिधाद्वयं कुर्यात् जुहोति श्यंनार्युपब्रूते
ला स्वाहा रतितियं जुहोति पतिर्भवं जयति
पुनः एह शमानमातिष्ठा ममः पुनः कन्याया अं
जलौ चतुर्गर्ही त्वं कृत्वा श्यंनार्युपब्रूते स्वाहा
एवं द्वितीयं मेवं तृतीयं त्वं ह्यमी कामेन चतुर्थं

तस्य द्वितीयेव दाने सर्वकोरोन चावमेत् प्राग
दीप्त्यादिशिसप्तपदानि प्रक्रमयति श्वएकप
दीप्तव जर्जेद्विपदीभव राम. आमो. पशुभ्यः
ऋतुभ्यः. सरवासरवा सप्तपदीभव. इति तां
न्यद्भिः शमयति आपो हिष्ठीयाभिस्त्रिभिः
कुंभं गृहीत्वा प्रत्येकं मार्जयित्वा मूर्द्धनि तिनीय
वरं मोचयति त्रयोप्युपविशति वरः गां ददति
पुराया हं दीर्घमायुरस्त्वित्यादि भवतु अस्य वि
वाहोत्सवकर्मणाः समृद्धार्थं न्यूना यथा दास्य
माना गां हृद्देवतां यथोपस्करसहितं तं निः
ऋयेद्भ्यवा आचार्यं च तस्य महं प्रददे पुण्या

२३

23

हं दीर्घमायुरस्त्वित्यादि अथ यजमानसुतस्य
 विवाहोत्सवकर्मसमृद्धिर्वाधयवस्वनिःक्र
 येयथादास्यमानंद्व्यंस्तूर्यपाठकत्रासुरोभ्या
 हसंप्रददे योयस्यविभाः अस्यविवाहोत्सव
 कर्म न्यूना प्यंयथोत्साहं भूयसीदक्षिरां
 नाना पोयस्य दक्षिणाः पान्चित्यादि वंतु
 अस्ययजमानसुतस्यविवाहकर्मकर्मरोगः
 मस्त गृहे उत्तमस्त एकस्त्रिंशो विष्टुक्त
 उदकोप सप्तकंजुह्यान् इति तंत्रशेषं स
 मापनीयं इति विवाहकर्म दिनत्रयं कुशंडिका
 कृत्वा श्राद्धं कृत्वा ब्रह्माश्राद्धं द्वयं सुवेणसा

यं प्रातर्जहोति तत्रैवाग्नौ अग्नये स्वाहा अग्न
 ये स्विष्टकृते स्वाहा सम्मकादितं त्रशेषं समा
 पत्नीयं प्रत्वा मुंचामीति नृचं गृहान्प्रतिनिष्ठ
 स्ति- मानायां प्रतिपूर्वतिष्ठति निर्गमानार्थः पि।
 नृगृहान्प्रतिगृहं गच्छत्यां प्रथमदिने प्राचा
 र्यः प्रत्वा मुंचामीति नृचं जपेत् जीवं रुदंतीति
 स्त्रीस्वभावान् प्रथमं गमने बंधुविरहमिति जपेत्।
 प्रदत्तदोदनायां एनामृचं प्राचार्यो जपेत् अ
 चरप्याक्षस्योपांजनं पत्नीं कुरुते अक्षत्नमीम
 ते दंतेन यासर्षिया रथाक्षस्योपांजनमंज्यादिना
 पत्नीं कुरुते शुचीते चक्रे दध्ने चक्रे सूर्य इत्येत्

वृष्णा.

२४

२५

योः पूर्वयाप्रथमं चक्रमभ्यन्यउत्तरयोभर्त उ
सौच नलावर्द्धच खरथस्यखनसह्येतयाक्रचा
फलवतोदृष्टस्ययुगशाम्यागर्तैषुशाम्याका
रमेकैकांशाखांनिरवनेन मंत्रस्यआवर्तनं
नित्यावामिमंत्रा अचोसोपुंजंति युक्तस्ते
अस्तद्वहिराशतिद्वाभ्यां यचोक्तं द्वाभ्यामि
न्युच्यतेप्रथमयामिवोभयोयेनितंमंत्रलिंगा
न शक्रावनद्वाहावित्योक्तनाहुर्वेन युत्रावाभि
मंत्रा युक्तावनद्वाहो अथयदिरथांगविशीर्ष
नृष्टिधेवाआहिताग्नेर्गृहंकन्याप्रपाद्य प्रवेश्य
ततः अभिव्ययसेतोतयाप्रतिदध्यात् रथांगं

प्रातेऽर्चयान् त्र्यं चिदम्बनवाजिनमित्येतथात्र
चा ऋज्जमयस्यग्रंथि वक्षीयान् स्वस्मिनोमि।
मीतामिति रथसंस्कारं दिवृत्पपंचर्चं जपेत् स
किंभुकमिति रथमारोहन्त्या माविदन्यरियंथि
न इति च तत्पथेयिवधुश्चि शमशाने वनस्पते
शतवत्शश्चि वनस्पतावर्चं जपति सप्रामा
णमिति नावमारोहन्त्या अशमन्वतीति नंदीतं रं
त्यावधुं अपि वायुर्त्तेनैव रथेन गच्छत्या अपि
वा अशमन्वतीति जपेत् उदकुर्मिरित्यगाधठद
के जपेत् अग्नेदरां च अग्नेदरां चोदकस्यागाधे
वधाकर्तव्यं शहप्रियं प्रजयन्ने समृद्धतामित्येत

वृ. श्रा. तः प्रभृति सप्त गृहं प्राप्तायां वद्धां आशीर्य
२५ ताम्राचायेनियेन विनियुक्तां परिहाय नील
लोहितमिति प्रतिमरं बंधनेयां त्रिभिर्विनियुक्ता जा
माविदं निनिचज्जष्ये विनियुक्तायेव धृतिशम
शाने विनियुक्ता च परिज्यक्तव्या ततो मंडपा
चारं कृत्वा करगृहे आगत्य मंडप एव आनडुह
कर्म आचमनाद्याज्यभागां तं कृत्वा आनडुह
चर्मणि कन्यामुपवेश्य अन्वारवायां पतिश्रु
तस्व आज्याहुतिज्जहानि अग्निना देवेन पृथिवी
लोकेन यामि अमुकीदा स्वाहा वायुना देवे
नां स्वाहा सूर्यरादेवेन स्वाहा चंद्रादेवेनः ।

स्वाहा अघोरचक्षुष्यदृष्टिकन्यायाः आज्येले
 पेनचक्षुषीविमृजीत् कयानश्चित्रइतिनिस्य
 मिः केशांजानाभिष्टप्य उत्तन्यादेव्यामिषज
 निचक्षुषोनुदृष्ट्यांजेस्वाहाकारेण मूर्ध्नि सं
 स्वां उत्तन्यादेव्या विष्टेवेदसः स्वाहा मूर्ध्नि
 संस्वांवजुहोति अत्र हेवो कुमारमुत्संगमाना
 यांति उभयजः सज्जानं आज्येयोनिमिज्येनया
 पिबान्त्संसीनस्यांजलौफलानिदत्त्वा पुरायाहं
 वाचयान्ते पुंसवतीहभवानि ब्राह्मणहस्तेपुराया
 ह्वाचनंकृत्वा स्वस्तिभवंतोब्रुवंत इत्यतंकृत्वा
 सिष्टकृत्वा दितंत्रशेषसमीपवीथं रैवसामि

२६ च. आ. निसृक्तशेषेण गृहाप्रपादयन्ति इहेवस्तं. ६
 धातुनो इत्युक्ते ब्राह्मरास्ता गृहं प्रवेशयन्ति।
 २६ दीधक्रास्ते अकोरिवमित्येतया क्रचादाधि
 २६ प्राशनं वाग्यक्तावाशीयानां मोतं आधुव
 दर्शितान् अस्तमिते ध्रुवं दर्शयन्ति अस्तमिते
 आदित्ये ध्रुवारब्धं नक्षत्रं दर्शयेत् वरोवधाः
 ध्रुवैधिपोष्या. शतं इति ध्रुवं दर्शयति ध्रुवंपश्यन्
 मि प्रजाविंदेयेति ब्रूयाद्यानि त्रिशंखं हस्तचर्यं
 चरेयात्तो अथः शयीयान्तां दक्षोदतं सजीया भु
 तां पिवन्तं च नृपुतं चो नित्तेन सायं प्राजैर्वैवा
 हमग्निपरिवरेयानां अग्नये स्वाहा अग्नये स्वि

सृष्टेस्त्वाहा अग्नय इत्याग्नेयं हुतिस्थाने षमां ।
सौमित्रावरुणा विन्यनेन मंत्रेणागर्भकामाफन्ती
जुहुयात् स्विष्टकृन्नित्यः पूर्वाभिनिवचनात् वा
शिशुहणादनंतरं दशरात्रमविप्रवासः अथ च
तृथ्यं किमत्रिरात्रे निवृत्ते परिगृहीताग्नेस्तस्मि
न्नेवाग्नेः अपरिगृहीताग्नेर्लोकिकाग्नेः स्थाली
पाकस्य जुहोति आचमनात् सविहर्व इत्यंतं कृ
त्वा अथ हविर्ग्रहरां अग्नये वायवे सूर्यायार्थ
मोवरुणा यष्टुस्मे प्रजापतये जुह्वं गृह्णामि ३
तित्रिः वत्सर्प्यन्ते ह्यमी शीवा आसनादि आहूय
भागां जं कृत्वा अग्ने प्रायश्चित्ते निरयास्या स्थाने षीः

२७
२७

दे.प्रा. जहिस्वाहा चतुर्गृहीतं वृत्त्वा वायो प्रायश्चि
नि. यास्या अग्नि. जहिस्वाहा चतुः सूर्य प्रा
याश्चि नि. यास्या अयससा. जहिस्वाहा चतुः
अर्यमरां नु देवं मुनः स्वाहा चतुः वसरां नु दे
वं मुनः स्वाहा चतुः पूषरां नु देवं मुनः स्वाहा
प्रजापते इति सप्तमी प्रजापते ननु देतां रां
स्वाहा सौ विष्टकृत्य क्षमी अग्नये स्विष्टकृते
स्वाहा उद. सप्त कंजु ह्यान् दक्षिणा संकल्पः
भूयस्याश्च सव्ये पारो सुचग्रामिन्यादि ब्रह्म
रो एरा पित्र मिनि कृत्वा कत्यायाः वस्रक चुकी
परिधानं मांगल्या दिलोकाचारः आशीर्वादाः

ब्रह्मोत्सर्जनादितंत्रशेषसमापनीयं इति चतु
 र्थाकिर्म अथ्यगर्भाधानादिसीमन्तोत्रयनपर्यं
 तः कर्माणि तंत्रे रागलिख्यन्ते मानुष्यापनं
 वसोद्गारा वैश्वदेवः बृद्धिभ्राद्रकायं आचमनं
 प्राराणायामः स्वस्त्ययनं प्रयोगः अद्येन्या
 दिः यजमानस्य गर्भाधानादिसीमन्तोत्र
 यनकर्मगुराकर्महं करिष्ये अग्निस्थापना
 दिसवितुर्वइत्यंतंकृत्वा इविर्गृहरां रतोहाग्र
 ये जलमासादयामि ततः सीमन्तचतुर्गृहरां धी
 त्रैलिंगोक्तदेवतायै प्रजापतये जलं गृह्णामि इति भ्यः
 त्रिः चतुर्थं त्रैलिंगीशोषाभिर्मर्जितं धात्रे त्रैलिंगोक्ता

गृह्णामि इति त्रिः चतुर्थं त्रैलिंगी रतोहाग्रये जलं पं-३

२८
२८

देवताभ्यः प्रजापतये ज्ञष्टुमसादयामि रक्षो-
हाग्नये त्वाज्ज्ञष्टुमसादयामि धात्रे लिंगोक्तं प्रजा
पतये त्वाज्ज्ञष्टुमसादयामि समिदादिकं प्रोक्ष्य प्रो-
क्षं प्राणीनाम् त्रिः प्रक्षालं अधिष्ठा प्रजाभि-
रांच उभयोश्चर्वाः उदग्मुखा सनाश्रितानां तु पूर्व-
तः उद्धासितानां तु पृष्ठतः पार्श्वप्रक्षालनं दि-
ग्भाज्या भागां नं कृत्वा यजमानस्ततस्त्वगर्भाधि-
नकर्मकालान्ति क्रमदोषपरिहारायै सर्वप्राय-
श्चित्तमहं करिष्ये भूर्भुवः स्वः स्वाहा अथाध्या-
ने भेषजं स्वाहा तजः पुरस्ताद्भूमंतं महाव्याह-
ति च तच्छब्दं कृत्वा पाणिफलनी मूलनिःपेक्ष्य ता-

उदीर्घानिःपत्तिवन्ती विद्मि स्वाहा इति सीमं नित्याः दक्षिणा
सिकायां निधिं चेत् ५ पं. ३

सिकायां गृह्यत्वा उदीर्घानिःपत्तिवन्तानि ब्रूम्या
मंते स्वाहाकाराभ्यां नस्तो दक्षिणातो निधिं चेत्
५ उदीर्घानो विष्वावसो मृज स्वाहा तत्रैव निधिं
चेत् गंधर्वस्य विष्वावे सामुखमसि उपस्थं प्रजा इति
नायिष्यमारोगाभिर्मृशेत् समाप्ते अर्थे जायेत् प्रा
शोत्ते रेतो दधामि अमुक गोत्रे अमुक देवि वधू
अवाजिष्यति यस्याभूमिरग्निगर्भा मित्रे अ. ४
मुक गोत्रे अमुक देवि दे आने यो मिगर्भ एतं मा
स्यः इति जपन्ति वा उपरिष्ठाज्जं कं महाव्याह
ति च तस्य हुत्वा यजमानस्य पुंसवनकर्म
कालातिक्रमदोषपरिहारार्थं सर्वप्रायश्चित्तम्

४. आ. हंकारिष्ये भूर्भुवःस्वःस्वाहा अयाश्वाग्ने. भे.
२८ यजंस्वाहा ततः पुरस्तात्संज्ञकं महाव्याहृति
४ चतुष्टयं हुत्वा वटशृंगं शोषयित्वा अग्निना
रवि. तमं स्वाहा इति सीमंतिन्याः दक्षिरानासा
यां निषिचेत् तन्न स्तूरीमधु. कामः स्वाहा सी
मद्वाग्निर्वतवन्. सिंधुस्वाहा पिशंगरूपः स
भरो. पाप्यः स्वाहा इति चतसृभि रंते स्वाहा का
राभिर्नस्तोदक्षिराजोर्निषिचेत् उपरिष्टान्संज्ञ
कं महाव्याहृति चतुष्टयं हुत्वा यजमानस्तज्ज
स्य गर्भरक्षराकर्मकालानि क्रमदोष. मंहंकारि
ष्ये भूर्भुवःस्वःस्वाहा अयाश्वाग्ने. भे यजंस्वाहा

ॐ कर्त्तव्यं मासि गर्भद्वारां ब्रह्मरागाग्निः संविदा।
नृशतिषट्स्थालीपाकस्य हुत्वा प्रथमं चरुं चतु
र्गृहीतं हुत्वा ब्रह्मरागाग्निः संशये स्वाहा यस्ते
गर्भममीवा नश स्वाहा यस्ते हन्ति पन्न मासि
स्वाहा एतं कुरु मासि स्वाहा यस्त्वा भ्राजा म
सि स्वाहा यस्त्वा स्वप्रेत मासि स्वाहा अदीभ्यां
भ्यां तेनासिकाभिनिर्गारा प्रन्युचमाज्यलेयेन सी
मंतिन्यामंगानि मंत्रालिङ्गोक्तक्रमेणाविष्ट
जीन सप्तमे सोमं त्रिकान्तश्चेत्तर्हि सीमंतोन्नयन
स्वप्रायाश्चित्ताहुती हुत्वा सीमंतिन्यामन्वारं द्वा
यामहाव्याहृतिभिश्च नष्टभिः सुवेराग्रज्यं च

३०
३. वृःश्रा. इत्यान् नतःःश्रवदानधर्मगाचत्तुर्गहीनं कृत्वा
द्वितीयं चरुं जुहुयात् धानाददान्दाम्पुवे. ध
र्मगाः स्वाहा धानाप्रजायाऽन. जुहोत स्वाहा
नेजमेव पचा. पुमान् स्वाहा यथेयं पृथिवी
म. नवे स्वाहा विष्णोः श्रेष्ठेन रूपे. नवे स्वाहा
प्रजापते नन्व. रयीमगां स्वाहा त्रिः क्षितया श
लत्पादमस्तु न्यावोऽङ्गरशलाहुभिः महमध्यादू
ईसीमन्तमुन्नयान्ति भूर्भुवः स्वः इति मगां अया ३
कोऽङ्गरफलहारं सीमन्ति न्याऽनसंगो निधाय
त्रिहृतिप्रतिमुच्य कंठे वैधाति अयमूजविज्ञो
वृक्षजर्जाविफालिनी भव इति उोऽङ्गरफलहारं

कंठेवधानि अथास्वीण गाथितः राजानं-
संगायनेनि घोवाप्यन्योवीरजरः इतिउदपात्रे
क्षत्रानवनिनीय उदकश्रोणिपात्रेव्रीहीनयवाचा
प्रक्षिप्य विष्णोर्धोनिंकल्पयन्निन्येजयात्रयत्वा
राकामहंसहवां आनेपिजरित्येनेः सप्रमिमं
त्रेः प्रक्षत्रामिभ्रमुदकं प्रानिमंत्रंशार्भिराणीपाय
येन अथास्यउंदरमगिमृशेन सपर्रोसिगु-
रुतेजन्ः इतिउदरंशेन मोदमानीगापयेन
महाहेमवन्नीवा त्रयभोदक्षिराग बुरायाहंदी
धमापुरस्त इत्यादि सशान्तिर्भवतु अस्ययज
मानसजस्यसीमंजोत्रयतर्कमरणः समष्ट्यर्थ

वृ.प्रा. कर्मणि. त्वर्थं नृषमभदत्तिसानिष्क्रे. द्रव्यं आ
३१ चार्या यत्तुभ्ये. ददे. दत्तिराणाः पांत्वित्यादि स्व
31 स्ति. न उभयोश्चर्वोः एकेकं प्रवदानं गृहीत्वा सि
ष्टकृतं जडुयान् उद्. ततो भूरादिसप्तकं जडु
यान् सप्तकहोमानंतरं अदीभ्यां जेनासिका
भ्यामिन्त्येताभिः षड्विंशत्यैः प्रत्येकं यप्यातिगं
हुत्वाऽयशोघोनश्रंगानि अनुविमृजीत पुनयाहं
दीर्घमायुरस्त्वित्यादि भवतु श्रीमया कर्मणां।
प्रतिष्ठासिद्धार्थं हिरराय. द्रव्यं अथ वा यथेजसा
हं भूयसीदत्तिराणां नाना गो. यो यस्य. सव्येया।
रागौ. सुव्यंग्र निस्तः सामिधः यप्यो. इत्सा. पर्वि

त्रेग्नो. वहिर्होमः प्ररागिता ब्रह्मस्यो ह्यर्गपात्र
अस्य यजमान सजस्य अमीयां कर्मणां समृद्ध
प्यन्मूना. कर्मणाः यथासंपन्ना त्रेन नृप्तिः तर्पा
यिष्ये भगवत्यः कर्मा. तां सीमंतिन्याः मांग
ल्यं कार्यं वर्द्धापितं आशिर्वादाः ब्रह्मोत्सर्जनं
शनं इन्द्रायै. त्रयो वै यजमान सजस्य अमीया
कर्मणां यन्मूना. मस्तु गृहे. उत्तरे. मस्तु पाक
यज्ञान् समासाद्यैकाज्यानेव अहिषः एकस्वि
ष्टकृतः कुर्यान्नापि सन्निदेवते इत्याप्सलोयन
कारिकायां अनेकपाकयज्ञास्युक्तेस्मिन्का
ला एवैवै समानं तत्राकार्यं न तत्रावृत्तिरिष्य

व.प्रा. ति इतिगर्भाधानादिसीमंनोन्नयनं अप्या-
३२ काकानन्यामचकचानन्याः रक्षोपाघाता-
३२ र्थंभविष्यत्स्त्रनिकागटहोपलेनं यथोक्तैर्मू-
लेःकारयेत् काकाननीमन्त्रवृहन्टकालिंज-
निका मचकचाननीमहाजाली कोशाग्निकी
-- हरूलकी बहनीप्रसिद्धा कालकीतक
स्येतिपिषयित्वा उपलेपयेद्देशंयस्मिन्प्रा-
येन्नरदासामपहत्यै पुत्रेजान्तेहिरायश्चाद्रं
जानमात्रप्रवरणोपितःअस्यर्शन्त्वं सर्वेसमग
लस्तानं वस्त्रपरिधानं निलकंदिवर्षजा आ-
चमनं प्राणायामःस्वस्त्ययनं श्रीगणेशायन

मः अयवित्र इत्यादि सप्तव्याधा नमः स्वा
हावे स्वाहाये दृष्टि हिराय आहोय हारा स्त
उंभरादिजयः उपास्मै मधु ३ अयश्रीव्रा
ह्मणो मासेपक्षे तिथौ दिने एवं गुरा विशिष्टं
प्राप्य तिथौ जातस्तनस्य प्रायः कामार्थं प्रष्टुः
कामार्थं सर्वारिष्ट सर्वकामसमिप्रार्थं प्राप्यो
मिष्टार्थं श्रीगणेशं विक्रयोः श्रीगणेशं सानु
कुलार्थं प्रादित्या दिनवग्रहारां प्रीत्यर्थं प्रादि
रां सानु कुलार्थं नादीमुखानां विष्टेष्टां देवाय नोः
प्रीत्यर्थं नादीमुखानां मान्तरां प्रीत्यर्थं श्रीग
णेशं विक्रयोः पूजनपूर्वकं हिराय आह मंहं

वृ.प्रा.

३३

37

रिख्ये श्रीगणेशां विक्रयोः यथोक्तासृजाका
यापुण्याहं दीर्घमायुरस्त्वित्यादि शांतिर्भवत
दर्भयवानगृहीत्वा ज्ञानसुतस्य प्रापुः पुष्टिः
सर्वाः प्रायुषो भिदुष्यं श्रीगणेशः प्रीत्यर्थं गणेशः
सानुर्थं यथादास्यमावानिनातिकेसवंडा
निगुडघृणसहिता निभगवन्मयोगणेशां विक्रो
प्रीयेतां ज्ञानसुतस्य प्रापुः नां दीमखां विष्टे
देवानः स्वाहा ज्ञानसुतस्य प्रापुः अमुकगोत्राः
नां मान्दपिनामही अपिनामहः नां पितुः श
मराणां नां मान्नामह नां आनामही अमुकी ३
देविदाः यथायथा विभागं स्वः स्वाहा अक्षं जले

दक्षिराणासंकल्पं दक्षिराणाः पांत्विन्यादि भक्तु
अस्यजानसृजस्यहिरायश्चाद्रकर्मराः।
सिद्धयेति प्रतिष्ठाप्य हिराय दक्षिराणाद्रव्यं श्रीगणेशः च्यं
आदित्यादिश्रीन्यच्यं आदिः सानुः च्यं द्रव्येना
नागोत्रेभ्यो दास्ये योयस्यः ज्ञां अस्थिन्का
लेजानसृजस्यनानाविधग्रहाराणादानानि।
करोति करसंकटं कृत्वा दक्षिराणाः पांत्विन्या
दि स्वस्ति नु अस्याहिरायश्चाद्रकर्मराण्य।
न्यूनास्तु गृहे उत्तरेः नतरेः नतोयजमानस्य
मांगल्येकरोति वधायन आशिर्वादाश्च जन्म
पत्रिकाप्रवरा इति हिरायश्चाद्रविधिः अ

वृ.प्रा.

३४

34

पुनरागतकर्मनामकर्मश्च तत्र प्राशान् वृडा क।
मलिरव्यने तत्र सर्वयुः प्रथमरात्रौ जयाधिया
सते कार्यं तद्विनेवा प्रातस्त्रियोवालकस्य तैले
भ्यंजाने शिरसो दक्षिणोभागे त्रिस्त्रेजटाः ३
नरतो देववंधानि धूपायानि इत्यादि लोका
चस्तान् मांगल्यं वर्द्धोपनं आशीर्वादाश्च पुराणा
हं दीर्घमायुरस्त्विन्यादि चतुः अस्य यजमान
सुतस्य जटाधिवासनकर्मणः प्राज्ञीष्टा. तान्ना।
गात्रेभ्यो. ददे द्योयस्य. दक्षिणाः पान्तिन्यादि
वत्तु अस्य यजमान सुतस्य जटाधिवासनक
र्मणो. मस्तु गृहे. उत्तरे. प्रातराभ्युदयिकं कृत्वा

लं०

मंडपेचत्तरखंस्थंडिता विशेषभासादनी
यत्त मधु दधि उदकेच हिरण्यमुद्रिका नृणा
स्तत्रदधि मधु यत्तमिषमन्न व्रीहियवानाः
नितमायारागाश्निपात्राणि चक्षुर्यित्वा आ
नडुहचर्मीगोमय कुशाभिन्नेच केशप्रतिग्र
हणाय आदर्शं नवनीतं लोहद्वयं च सीता
दक इक्ष्मीदक उत्तरतउपस्थाप्य आचमना
दि प्रयोगः अद्येत्यादि-स्पर्शकजमानसजस्य
ज्ञानकर्माणि कारणाकर्माहंकारिष्ये अग्निः
स्थापनादिसंविन्नं च इत्यंतकृत्वा चरुग्रहणां उक्तं
देवताभ्योजयंगदह्नामि इति त्रिः चत्वर्यं नृसमी

च०३

दृ.प्रा. शेषाभिमर्शनि उक्तदेवताभ्योज्जुष्टमासाद
३५ यामि उक्तःभ्यस्त्वाज्जुष्टं प्रोक्षामि त्रिःप्रदा
३५ लैर्मादि-आज्यभागां नंहुत्वा अस्य यज्ञमान
सुतस्य ज्ञानकर्मकालानि क्रमदोषपरिहा
राय्यं सर्वप्रायाश्चिन्तनमहंकारिष्ये ओं भूर्भुवः
स्वः स्वाहा अयाश्चाग्ने भो यज्ञं स्वाहा परस्ता
नमंस्तु कं महाव्याहृतिचलुष्टयं हुत्वा ततः हा
लं नूहं मोत्रिखद्याय ओं नूटचाप्राणिहि यजु
वासमतीहि सामोदनीहि एनौस्त्रिभिर्मंत्रिः
प्रानिमंत्रं त्रिर्वहिर्दृष्टिनिर्निष्वासं वालकस्योप
रिष्टात्करोति ततः चतुस्रधुनी एकीकृत्य द

धुदकेचएकीकृत्य ननःश्रुत्वार्येकीकृत्य
उंप्रेनेयछामि अस्मिन्अमुकगोत्रदेवदत्त
अमुकशर्मन् इतिमंत्राकृत्य हेमात्रिःप्रशि
येत् मेधाजननंदक्षिरोक्तोवा गितित्रिः
वालस्यदक्षिरोक्तोवाक् ३ इतित्रिर्जपान्ति
वाग्देवीमनसा वारागीची सलिलास्वयंभूः
इतिचअनुमंत्रयेत् ननस्वर्गिशरास्त्रेरा
वद्वावालस्यदक्षिराहस्तेवद्धानि अपिमह्यो
छातान् दशमादिनयोवन् ऊर्ध्वदशम्यांवा
स्त्राणोभ्योदद्यान् मावाकुर्वीति गृहेवाधारये
दिन्यर्थः उपरिष्टात्संज्ञकमहाव्या इतिचत्त।

२. प्र. ३६

36

व्ययं हुत्वा ततः नामकरणाप्रायश्चित्तं च
स्य यजमानस्य तस्य नामकार्णिकमकालानि
क्रमदोषपरिहारार्थं सर्वसर्वप्रायाश्चित्तम
हं करिष्ये ओं भूर्भुवः स्वः स्वाहा अया आग्नेः
अवदानधर्मे रात्रिं होमः ततः जन्मनिधिं ह
त्वा त्रीणि च भागानि सदैव ज्ञानी यस्या कुमा
रो जातस्तानि पित्र्यं अवदानधर्मे रात्रिं हुत्वा नृ
प्रातिपदं द्वितीयाथै तृतीयाथै च नृथै पंच
मै वद्यै सप्तम्यै अष्टम्यै नवम्यै दशम्यै एकाद
श्यै द्वादश्यै त्रयोदश्यै चतुर्दश्यै पौर्णमास्यै अ
मावास्यायै स्वाहेति सर्वत्र अग्नये स्वाहा रु

५

निकान्यः स्वाहा अमापनये स्वाहा रोहितये
स्वाहा सोमाय स्वाहा मृगशिरसे स्वाहा ए
वंत्रीणि नक्षत्राणि सदैव नानियस्मिं जातो भ
वति तं नक्षत्रं मध्ये कर्तव्यं पूर्वतः देवतं पश्चीन
क्षत्रं सर्वत्र नक्षत्रं मध्ये नक्षत्रं आयुर्वेद
वसे स्वाहा आयुर्दा अग्ने दिम स्वाहा त्वं सो
ममहे वसे स्वाहा एवं दशचर्वाङ्गितीर्त्वा न
तो नागवल्यादि आश्रयपत्रे अंकमाक्षरेणोत्रे
शर्मयुक्तं कुमारनाममिरिवत्वादादीरोक्त
रोडिचैः उच्चरेत् पुराया हृदी ध्यायुरित्या
दि ब्राह्मणानां हस्ते कृत्वा अस्य यजमानस्य

वृ.प्रा.

३७

37

तस्य नामधेयांगस्त्वस्तिवाचनकर्मणाः ३१
तिष्ठा. इव्यंस्त्वस्तिवाचकब्राह्मणो. देणाय.
स्य. इतिरागाः पाविन्यादि. ब्राह्मणहस्तेस्व
स्तिवेत्त अस्ययज. स्यनामधेयांगस्त्वस्ति
वाचनकर्मरोगोस्त. गृहेडनरे अस्ययजमा
नसत्तस्य अन्नप्राशनकर्मकालाग्निक्रमदो
षपरिहारायं सर्वप्रायश्चित्तमहंकरिष्ये.
भूर्भुवःस्वःस्वाहा अयाश्चाग्ने. जंस्वाहा अ
भयतेन्नस्य. अदेस्वाहा यच्चिद्धिमहश्चित्त
यच्चिद्धितेपुरुषाः गग्नेस्वाहा. महाश्रिदग्र
एन्तसो. शायोस्वाहा इममग्र आयुग्नेः यथा

सन्त्वाहा अग्न्या द्युवि. दुच्छुनां इतिवाल
कमभिमंज्य स्योता एषिविभवा. व्रषः
इति उदगग्रेषु कुरो रूपवेप्रय महाव्याहति
भिः प्राशनं ओं भूः ओ भवः ओं स्वः ओं भूर्भुवः
स्वः इति प्रतिमंत्रं यथोक्तं दधिमुधु घृतमि
म्रमंत्रं हस्तेनैव प्राशयेत् शेषमाज्ञा प्राप्ती
यान् चूडाकरण प्रायश्चित्तं अस्य यजमा
नस्तस्य चूडा कर्म कालातिक्रमः ॥ ७ ॥
भूर्भुवः स्वः स्वाहा अयाश्वाग्ने. जं स्वाहा ७
स्तान् सप्त कमहाव्याहति च नष्टयुक्त्वा २
तवलीवर्द्धचर्मणि वालकस्य प्राङ्मुख उपवेश्य

वृ.श्रा. संपद्य. नये शनिः ३५ स्वास्वपुंसीनाम्नासिं
 १८ चति आपडं दुर्लुजीवते. भने करोमित्राय
 ३८ यं अमकरोत्रममकात्रमकशर्मन् इत्यु
 त्का त्रिरावृत्तेन कुमारस्याशिरासिदक्षिणो
 पार्श्वकेशान् स्तोकावशिन्नोऽस्य व्यामोश्चि
 वाद्भिः मंत्रावृत्त्या त्रिरभ्यनक्ति शतलैके
 विजटां कृत्वा त्रिः प्रवेनया शालल्या विज
 टीकरणमिन्त्यके नवनीने. नाभ्यज्यः
 डोषधेत्राय स्वैन शनिपुणनरुरा मंत्रहृ
 धानि केशान् कुशजसुरां चादर्शेन संस्पृ
 श्य नैजोसिस्वाधिनिष्टे पितामै नो हिंसीः ३५

ह=

तिलोहसुरमादनेपिनावयन्सविनाशम.
दीर्घासुरयमस्तुवीराःगोत्रः अमुकामुक
शर्मा केशाशाशिगच्छिनाने ननःछिज्वा
केशान्कुशजसुरांच गोमेयस्याययेन
एवंछिनीयमेवंनृनीये दक्षिराजः स्त
नीयेनछेदने ननेगांददान्यहनचवासः
पुरायाहंदीर्घःभवन्त अस्थयजमानस्त
स्थनृनीयेप्रवपननिमिजगांदक्षिरांअह
नचवासः ननेःक्रयेःइव्यंआचाययिनुभ्य
महंसंप्रददे दक्षिराःपांत्विन्यादि अनेने
वप्रकारेणादिरुज्जरतःकेशान्कुप्रसक्तारां।

६. प्रा.

३८

39

चक्षित्वा प्रत्येकंच आयुः उदं न इत्यादिष्ट्य
कृ २ कार्यं नतः साशिरवंचपतं कार्यं नृही
मादतः कुन्यानां प्रागुदीच्यादिशिवधौषि
धिन्नोदेशे अपां वासमीये कोशा निरवस्त
ति नापि नायं धान्यपात्राणि २ उपरि
ष्टान्संस्तवं महाव्याहृतिचल्लष्टयंकुत्वा न
तः चरुः स्विष्टकृत उदेकोपः नतोभूरादि
सप्तकंज्जुयात् पुराणाहं दीर्घः भवन्त अ
स्य यजमानस्य जज्ञात्तु कर्मादिचूडाकर
रां कर्माप्रतिष्ठासिद्धयं हिरण्यददं भग
व. यंतां सव्ये पारोप इत्यादितंत्र शयं समाप

नीय मांगल्यादिलोकाचारः बोडशेवर्षेऽष्टाद
शेव गोदानकर्मभवति नंत्रवक्ष्योः अनेने
वप्रकारेरागदौदोकर्तव्यो आधिको शेवचूडा
कर्मरागसमानं नृसीमावृत्तः कन्यानांजातः
कर्मप्रभृतयः सर्वारिष्टपस्त्रिप्रावृत्तः क्रियाः पूर्व
न्ताः शरीरसंस्कारार्थीः कन्यानांनृसीकर्त
व्या शक्तिजानकमादिचूडाकर्म अप्ययज्ञोप
वीतकर्मवक्ष्यामः पूर्वयुः नदिनेवावरणिकावा
रः मांगल्यस्नानादिसर्वकार्यं मातृस्यापनं वसोप्री
त वृद्धिप्रादं आचमनं प्राणायामः स्वल्पयनं प्र
योगः यजमानसङ्गाय उपनयनकर्म हंकरिणे लो

वृ.श्रा.

४०

५०

किंकेरी उपलेपनोलेखाया ज्यभागं लंकृत्वा ग
भष्टिमे बुधरासुरोमुपनयेत्तपेरोयेनाग्निनेतनार्भ
दशमेधुवा. परिवाप्योपनेयस्यान् सर्वमुडः कर्त
व्यः श्राद्धत्पालंकृत्य एवं श्राद्धवनमंगल्योदेकैः
यथाशक्तपालकरां महाव्याहनिचतसृयंकृत्वा
कृतस्नानोपलेपनालंकृत्वा हतवास आध्यादि
नेकृत्वा कृत्याजघनेन यस्मिन्नेनाग्निनिष्ठतः प्राड्
खश्चाचार्यः प्रत्यङ्मुख इतरास्तिष्ठंस्तिष्ठंतमुपनये
त् गुरुकपनयेत् अथ मन्त्रजिनमंत्रः मित्रस्य
चक्षुर्दकरां. मेरुवलापश्चान्न वामदेवो मेरुवलात्रि
ष्टुप् इव इतक्तान्परिवेद्यमाना. खलेयं शतीत्र

मेखलां प्रदक्षिणां त्रिपंरि वेष्ट्या अनेन मंत्रेणा स्व
यंपठित्वा यश्चान्मारावकं पाठयित्वा कटिप्रदेशे
आचार्यो मौंजी मेखलां प्रसिद्धां त्रिपंरि वेष्ट्याति
वेष्टुन मंत्रावृत्तिः प्रदक्षिणां त्रिपंरि वेष्ट्याति
वापंच आर्चयस्मरणात् ऋक्संव्यख्ययी मेखला
याः प्रवक्षिणकराणां मित्रस्यैव दक्षरां वक्षीयस्तेजो
यशस्विस्त्यविंसमिद्धं अनाहनस्यं वसनं जरिष्ठः
परिदंवाज्याजिनंदहेहं शनिस्वयंपठित्वा नंपाजपित्वौ
हस्माजिनस्योत्तरीयं धारयति यज्ञोपनी मंग्रहीत्वा
स्वयंपठित्वा नंपाठयित्वा मारावकस्य दक्षिणावाहं
प्रवेष्ट्य शिरः प्रवेष्ट्य च वामस्वधेऽस्थापयेत् ओं

वृ.श्रा.
४१

५१

सोपवीतमसि यज्ञस्य त्वोपवीतेनोपनयामि ३
निम्ननेन मंत्रेणाधारयेत् एकमेवोपवीतं नैव द्वि
तीयं नतो मारावकस्यात्पीयवांजलि उदकेन पूर
यित्वा कोनामासि आचार्यो मारावकं पृच्छति
अमुकस गोत्रः अमुकामक प्रप्सि हंभोः मारावक
वाचयति सोप्येवं कथयति समानार्थो भवान्नु
हि इति न पृच्छति समानार्थो हंभो इति न वाचयति
सोप्येवं कथयति ब्रह्मचारी भवान्ब्रूहि इति न पृच्छ
ति ब्रह्मचार्य हंभो इति वाचयति एवं पृष्ट्वा ख्याते
निवृत्ते भूर्भुवस्वरित्यस्यांजलांजली ह्नीना सिच्य
आचार्यो मारावकांजलो उदकपूरौ आत्मीयांज

लीखीन् उदकापराश्रासिंचति भूर्भुवः स्व रित्यवः
 नेन मंत्रेण मंत्रावृत्तिः दक्षिणोत्तराभ्यां पार्श्वभ्यां
 पार्श्वीसंगृह्य जपति आचार्यो मारावकस्तनयोः
 संपृष्टीकृतयोः सव्यं यमणिं अर्घ्यः कृत्वा दक्षिणामुपा-
 र्यं मारावकपार्श्वीसंगृह्य संवोध्य मारावकं इमं
 त्रं जपेत् ओं देवस्य त्वा सक्तिः ॥ मुपनयामि अमुक-
 गोत्रं अमुकामुकशर्मन् भगस्ते हस्तमग्रभीजसविता-
 राचार्यस्तव अमुकामुकशर्मन् अहं चोभा वगृह्णं
 ते ब्रह्मचारिणं ॥ स्वस्तये इति सर्वं स्वयमेव जपति ता-
 तः ऐं ह्रीं मातृ तमावर्त्तवर्त्त इति स्वयमुक्त्वा प्रवाचयित्वा
 प्रदाक्षिणामावर्त्तयित्वा प्राङ्मुखं करोति ततः दक्षि-

अमुकगो
 त्र

वृ. श्रा.
४२

५२

शाकदांतरेत्यदक्षिरां हस्तं प्रवेशयित्वा ओं शरीर्य
नस्ते हृदयस्य प्रियो भूयासं इति दक्षिरोत्तप्रादेशे
न हृदयदेशमभिमुखान्ति उदकोपः तत्रः स्तुत्वा
प्रसव्यं पर्यावृत्य प्रसव्यमप्रदक्षिरां श्चात्मतोभि
मुखं कृत्वा अथास्योर्ध्वागुलिं पारिणं हृदये निधा
यजपति मारावक हृदये हस्तं उर्ध्वागुलिं स्थापयि
त्वा ओं मम व्रते हृदयं महं आन्वदिकस्य सावित्रस्य
ब्रह्मचर्यस्य अमुकगोत्रमुकामुकशर्मन् इति ज
पान्ति ऐंद्रीमावृते मावर्त्तं कर्त्ते तथैव पर्यावृत्य
प्राङ्मुखं कृत्वा दक्षिरोत्तप्रादेशे न दक्षिरास्कंधम
न्वारभ्यजपति ब्रह्मचर्यसिद्धिमि समाधे ध्यानात्

०
इति जप्त्वा पुनरापरवन्दशोजयेत् आचार्यः ब्रह्म
चार्यसि असानि इति मारावकः आ. सामिधमा
द्येहि मा. आदधानि आ. अपोशान मा. अशना
नि आ. कर्मकुरु. मा. करवाणि आ. मादिवास
बुष्णः मा. तत्त्वयामि आ. वाचं यच्छामि दाघा
मात्र मा. यद्धानि एवाते अग्ने. महिस्वाहा इत्यने
न मंत्रेण मारावक उच्यते विष्टेः सामिधं जुहोमि न
तत्तुहं वा जहोति नतः सावित्री प्रदानं संवत्सरे
सावित्री मन्वाह त्रिरात्रे अन्वत्तंवा तदरागमेव
अग्ने रुत्तरतः प्राङ्मुख. प्रत्यङ्मुखो गुरा शिष्योऽ
पविशतः मारावकनालिकेरंगृहीत्वा आचार्यसि

८. आ.

४३

43

मस्कारं कुर्यात् अधीहिभोः इत्युक्ताचार्यः सा
सावकं दिशति ओंकारं प्रयुज्य अथेतरवाचयति
सावित्रीभोऽबुबूहि इति गानं वाचयति सर्वक
थयति अथास्मै सावित्रीमन्त्रा नत्सवित्तर्वरेण्य
मित्येतापद्मोर्ध्वशो वसानं च पाठयेत् अग्नेः पा
श्रिमन्तः प्राडः मुखं ब्रह्मचारिणां उपवेश्य आपो
नामस्तः मोक्षतः इत्येवमंत्रावृत्या त्रिराचम्य ति
वृत्प्राडः मुखं आचार्यास्तु नैप्रत्यङ्मुखाय ओं स्व
स्ति नो मिमीता संगमे माहि इति पंचर्चनं दंडं प्रयच्छ
ति वरोदक्षिराणां पुराया हं दीर्घमायुरित्यादिशां
तिर्भक्तिः अस्य यज्ञमात्रं सत्तस्य उपनयनं कर्मणीः

सम्यग्दर्शनं न्यूनाः सार्थं गांदातिरागांजनिः क्रये
व्यंवाग्वाचार्याय नृभ्यः ददे दक्षिरागः वां चित्त्वा
दि प्रदक्षिरागमन्निपर्याणीय भिदनेग्रामं माज
रन्त्येव प्रथमं मारावकं भिदार्थं मुपवेशयेत्
उं भवति भिदां देहि इति भिदां प्राप्ययेत् उं स्वास्ती
निप्रतिगृहीयान् याचै नंत प्रत्याचक्षीत् आचार्या
य भैदां निवेदयित्वा आचार्याय भैदां भोः स भैदां
भोः इत्युक्ताः चार्यः किंचित् तस्मै ददाति अनुज्ञातो
गुरुरागं भुंजीत् आचार्यः कथ्यानी अहरहः समि
दाधानं मारावकः वाटं इति ब्रूयान् भिदाचरणा
वाटं अधः शय्यायां गुरुमुपश्रूय वाटमिति मते

वृ.प्रा.
४४

५५

कंव्यान् इति ब्रह्मचासिगो नित्यानि इति उपरि
ष्टात्संज्ञकं महाव्याहृतिचतुष्टयं ज्ञुयान् नतः
स्विष्टकृत् उदको नतोभूरादिसप्तकं ज्ञुयान्
प्राया हन्दीर्घमा चतुः अस्य यजमानस्तुतस्य उप
नयन कर्मप्रतिदत्तं भगवत्यः कर्मणि न्नां उप
हकुशादितं त्रयोषं समापनीयं मांगल्यं वर्धयन्
आशीर्वादः भूयसी संकल्पः इति उपनयन क
र्म नतः सावित्र्यैव कारयेत् अपोशान प्राणादु
निर्हर्षं भोजने सायं संध्या अग्नि कार्यं सावित्र्यै
व प्रातरपि तथैव शुक्रिय वृक्षात्प्राक् संध्या अग्नि
कार्यं च सर्वं सावित्र्यैव कार्यं अथानुवाच नस्य

अथ्यसंध्योपासनं अरायेसमित्याणिः संध्यामा
स्ते नक्षत्राणां पर्श्वान्न तच्चारैरुहः सायंप्रातश्च
कर्तव्यं ग्रामस्य वास्तुतः प्रागुदीचीदिशंगत्वा अर्घ्यं
स्तमित आदित्ये उक्तेन विधिना प्राणायामान्कृत्वा
मंत्रेणाचम्य ततः आयोहिष्ठे दर्शनं ज्ञानं ततोति
ज्ञातायां संध्यायां महाव्याहृतयः सावित्री च प्रसिद्धां
जप्त्वा स्वास्तिनो मिमीता आनोभद्रा कनिक्रदत क
यानश्चित्र अबुधमृत्ये माप्रणाम इत्येवमादीनि लो
कप्रसिद्धानि स्वस्त्ययनानि शान्तिनोजपित्वा गृह
मागेष्टत एव प्रातः प्राङ्मुखस्तिष्ठन्नामंडलदर्शना
त् तामेव दिशंगत्वा दृश्यमाने व्योमजा रवेः पूर्ववत्

४५
४५
६. आ. नमार्जनं कृत्वा प्राङ्मुखस्तावन्निष्ठेत् यावंदादित्योद
यः ततः उदिते प्राध्वयन्तं महाध्याहृतयः सावित्री ।
स्वस्ति नो मिमीतामि न्येवमादि प्राध्वयन्तमुदिते भव
ति अप्याग्नि कार्यं अहरहः सायं प्रातः स्त्रिडिले
पंचभू संस्कारां कृत्वा अग्निमुपसमाधाय परिस
मुख्य पर्युक्ष्य दक्षिरां जान्वा च्य अग्नये सामिधमाहा
र्वः प्रयच्छत स्वाहा एधोस्येधिषीमहि धोहि धोहि
स्वाहा समिद्धो मां त्समर्द्धय न च स्वाहा एवाग्ने अ
ग्ने महि स्वाहा अप्यपर्युक्ष्य अग्निः अहं त्वमेधां च ।
संप्रयच्छत इति अनेन मंत्रेण अग्नये रूपं स्थापनं कृत्वा
सौपरीं व्रतभाषीतं परिपाटी इन्द्रं वृद्धं संप्रदा

यानुष्ठितं आयुषं जमदग्नेः-आयुषं इत्येतेः।
पंचभिर्मन्त्रैः प्रतिमंत्रं ललाटे हृदये दक्षिरास्त्वं धेवा
मेव जनतः पृथेच एतेषु पंचसु प्रदेशेषु भस्मना त्रि।
पुंड्रकान् कृत्वा ततः तच्छं योरावरागीमह शक्तिं रच
जपित्वा वक्ष्यमाणो न विधिना गुरुन अभिवादयेत्
अमुकगोत्रः अमुकामुकशर्मा आचार्य अहं भो।
अभिवादयामि एवं त्रयि प्रवरं वैष्णवं रक्षामि अभिवादनं
कृत्वा अन्याप्रापितृद्वान् देवज्ञानमानुषान् वा प्र
वृत्तान् अभिवादयेत् यदि प्रातरग्निकार्यं न कर्तुं न
तमध्याह्ने कर्तव्यं च तर्हि श्रु-तमस्कारः शक्तिं अ
ग्निकार्यं अप्यवज्ञादेशानं श्रुत्वा यवतीति पूर्वस्मि
न

वृ. श्रा. शोभनेदिवसेऽहीक्षारिकाकर्मवक्ष्यामः एतस्मिं
४६ दिवसे प्रातः काले घावपि शिष्यावाचार्यो भुक्त्वा ततो
५० पराङ्गे प्रागुदीचीदिशं गत्वा ईशान्यादिशि स्तुतिं
लंघ्यत्वा आचमनं प्राणाध्यामः स्वस्त्ययनं प्र-
योगः अस्य यजमानस्तस्य उहीक्षारिकाकर्मकं
महिं करिष्ये उपलेपनोलेखनाद्यज्यभागान्
कृत्वा महाव्याहृतिं च तदुत्थं कृत्वा मन्त्रं आचार्य-
अग्राविंदुश्चादिन्ये विश्वे बुधे देवेषु चरितं नैव त्र-
चयं इत्यनेन मन्त्रेण आचार्यः प्राडः मुखं तिष्ठान्
प्रत्यङ्मुखः तिष्ठति युतः मारावकं पृच्छेति चरितं भोः
इति भोरावकं कथयति पश्चादग्नेः परत्वादात्वा

यस्य प्राङ्मुखोऽस्ति ते तत्रः आचार्यो मित्रावकं
प्राङ्मुखं कृत्वा अह्नेन वाससाचार्यः प्रदक्षि
णाम्बुखेत्रिः परिवेष्टयति यथ्यानयति उपरिष्टा
दृशाः कृत्वा त्रिरात्रं सामिदाधातं भिक्षाचरणा म
धः शय्यांगुरुमुष्णं च अकुर्वन्वा ग्यतोऽप्रमत्तो
रन्त्येदेव बाले गितं होत्रे वोयवसं च इति आदिश
ति उपरिष्टात्संज्ञकं महाव्याहृतिचतुष्टयं कृत्वा स्ति
ष्टकदादितं तत्र प्रोक्ष्य समापनीयं सायं प्रातश्च अ
ग्निकार्यं निवार्य इति उद्दीक्षणाकाकर्म आय
मुक्रियन्त अथ्यव्रजादेशानं प्रातः बुद्धिप्राप्तं
कार्यं भस्मदिलं कृत्वा उपविश्य उपवेश्य आचारा

वृ. श्रा. मतं प्राणायामः स्वस्त्ययनं प्रयोगः अस्य यज्ञमान
४७
५७
सतस्य शुक्रियव्रतकर्मकर्माहं करिष्ये उपले
पनो ह्येखनाद्याज्यभागां नं कृत्वा महाव्याहति
चतुष्टयं कृत्वा उपनयनव्रतासर्वकर्तव्यं तथाच
स्मृत्यन्तरे यद्यस्य विहितं कर्म यन्मूर्त्तयान् च मेख
लायोदंडो यच्च वमनं तद्वदस्य व्रतेऽपि मम व्रते
हृदयं महं यावन्कालं शुक्रियस्य व्रतस्य चर्यस्य
श्रुतिविशेषः न सावित्रीमन्त्राह सावित्रीप्रदानं
न कर्तव्यं दंडप्रदानात्तमित्येके समदाद्यान्तानंत
सं प्रापोनामस्तेत्यादिसर्वप्रकृतवत्समापनीयं
श्रुतिशुक्रियव्रतकर्म अथानुवाचनं शुभेद्भिदि

वसेप्रातरग्निकार्यानंतरं तस्मादग्नेरुत्तरतश्चा
नदुहगोमयेनजलाधारमर्थं कुंभाकृत्वा ततोऽ
प्युत्तरतः आचार्येन्नक्षत्रचारिणो यथोक्तमुपवि
शतः अभिवादनाधिके यथो विधिं कृतेऽप्रा
चार्य एनं वाचयति सावित्रीभो ३ अनुब्रूहीत्या
दिप्रकारेणाङ्कप्रत्युक्तं कृत्वा ततश्चाचार्येन्नक्षि
मीलेत्येनस्य सूक्तस्य मधुच्छंदाग्निर्गीयत्री अनु
वाचने विनियोगः तस्यैव आघात्रशुक्लततः
ॐ अग्निमीलेः नम इति पाठयानि एवं सर्वेषां सू
क्तानां आघात्रं च पाठयानि भोजनांश्चाकुर्या
शक्तिमकृत्सकृदेव पाठयेत् तनुग्रभ्यासं कारयेत्

४८
५१

वः प्रा. एवं समाप्तायां संहितायां तस्मिन्महनिब्रह्मचारिणा
उपचारः नृचात्रुपविशेत्त ततः अपराङ्मे ओं अदत्त
धानाभिदादेहि इति प्रष्टव्यवानभदायित्वा उपले
पतो हरेखनाद्याज्याभागात्तकृत्वा आज्याहुतीध
र्मेण एकसुवेराधातानामभिधारः अग्नौपाणि
नाञ्जुह्यान्मदसस्यानिमद्भुतमिति प्रष्टुचस्तक्तशेषे
राञ्जुह्यान् भक्षोभचार्य स्वस्तिवाचयेत् पुरायाहं
दीर्घः शान्तिर्भवन्त अस्य अदत्तधाता होमांगल्ये
स्वास्तिवाचनकर्मणः प्रतिष्ठासिद्धयर्थं इमान्भक्षान्
आचार्यायिन्दुभ्य महंसंप्रदेद एवंप्रयोगः ततः स्वि
ष्टकृदादितेन्नशेषं समापनीयं इत्यनुवाचनांतंतरं

अक्षतधाना होमकर्मसमाप्तं जनः शाक्करं व्राति
कं उपनिषदं एनानि सांवत्सरिणि व्रतानि यथो
क्तानि कृत्वा सावित्र्यश्रुक्रिययोगस्विरात्रं द्वादश
रात्रं संवत्सरं आचार्यश्चेष्टा इति पक्षस्तद्व्ययं नि
र्दिष्टं शाक्करव्रातिकोपनिषदस्तु सांवत्सरिकाः
शाक्करं तु संवत्सरं उदीक्षणा कृत्वा जनः प्रभा
ते उपनयनं वसवं कर्तव्यं मम व्रत इत्यस्य मंत्रस्या
नेन कुरुमह्यं सांवत्सरिकस्य शाक्करस्य ब्रह्मचर्यस्य
देवदत्त इति विशेषः शेषं श्रुक्रियवत्कर्तव्यं इति शा
क्करव्रतं अथ व्रातिकव्रतं तच्च संवत्सरचरेन पूर्यते संव
त्सरे उक्तविधिना उदीक्षणा कृत्वा ततः प्रभाते उप

वृ.प्रा.
४८

५१

नयनवत्सर्वकर्मकर्तव्यं अयं तु विशेषः ममत्र
नश्यस्यमंत्रस्यांतेनक्तमह्यंसांवत्सरिकस्यत्रा।
निकास्यब्रह्मचर्यस्यदेवदत्त इति विशेषः शास्त्रार
वत्कर्मशेषं समापनीयं इति ब्राह्मिकव्रतं अप्योप
निषदं तदपिसांवत्सरिकं पूर्णसंवत्सरे उत्तविधिना
उद्दीक्षणां कृत्वा ततः प्रभाते उपनयनवत्सर्वकर्म
कर्तव्यं अयं तु विशेषः शेषं ब्राह्मिकवत्कर्म समा
पनीयं गृहप्रविश्य समावर्तनं कुर्यात् पूर्णकाले
चरिते ब्रह्मचर्यशोषोर्वाहस्यत्यांतेर्वदेस्तेरहस्यस्त्रा
वयिष्यन्कालनियमं चादेशेन प्रणीयेत् इति शा
स्त्रब्राह्मिकोपनिषदत्कर्मणि समाप्तानि अथातो

दंडनियमानांतरागमनं कुर्यादात्मनो दंडस्य च कस्य
चिदवकाशो गमनार्थं तदुच्यतेः अथ वेदं मेखलो
पवीतानामन्यत्र मदिशीर्यताश्चिन्तवान् तस्य तत्प्रा
यश्चित्तं यदुद्धो हेरथस्य मेखला चिदसंधेया भवत्या
त्यां कृत्वा तत्संतीपरि धाय ब्रह्मचानुमंत्रयेत् मेध्यामे
विभागजे गोपायनो जीवसे जातवेद इत्येते स्त्रिभि
र्मंत्रै मेखला मन्यां कृत्वा तत्संतीपरि धाय ब्रह्मचारी
स्वयमेवानुमंत्रयेत् पूर्ववा यदि दंडो मिहो तन शोपेत्
वा अभिव्ययस्वेत्यनेन मंत्रेणायथोक्ता मन्यं दंडं
गृहीत्वा त्वस्ति नो मिमीता मिनि यंचं च जपति अ
थ मेखला यतो पवीतयोः अन्यतरश्चिद्येत् त्वंचि

वृ. आ.

५.

५०

दशमिन्त्यनेन मंत्रेणाग्रं धिं कृत्वा सान्तिनो मिमी
तामिति पंचर्चं जपति उपवीतं च दंडे वध्नाति तद
प्येतत् त्रुटितं यथा मेखला मज्जिनं च यावच्चुकि
यादेः अन्यतरस्य व्रतस्य परिसमाप्तिः ततो व्रत
समाप्तौ दंडमेखलाजिनयज्ञोपवीतानि नहि ते
कृत्रमित्यनेन मंत्रेणाग्रं पुडुज्जुह्यात् अग्ने नवा र
सशब्दोऽङ्कारं पर्यायः यज्ञोपवीतं दंडं च मेखला
मज्जिनं तथा ज्जुपादं पुडुव्रते पूरो वातुराय च्चार
सेनवा अप्यसमावर्तन कर्म कृत्यामः स्याव
र्तन कर्म तत्र पूर्वयु रुद्धी क्षणिका कृत्वा प्रातः का
ले गणापति पूजनं मान्दस्यापनं वसो ह्मरा वृ

द्विष्ट्राङ्गं ततः स्थंडिलं कृत्वा आचमनं प्राणाया
मः स्वल्पयनं प्रयोगः अस्य यजमानस्तत्तस्य समा
वर्तनकर्मकर्माहं करिष्ये पंचभूतसंस्कारान् कृत्वा
अग्निस्थापनादिभ्योऽज्यभागान् कृत्वा पुस्त्या
त्संस्तकं महाव्याहृतिचतुष्टयं कृत्वा आनडुहमित्यु
क्तं तस्मिन्नुपवेश्य केशशर्मश्रूणां चापयति स्नामेन
स्नानं च ततः ब्रह्मचारिरां आनडुहे चर्मशिः उप
वेश्य शिरवावर्जयत्योक्तं तौ रं कृत्वा स्नानं माचंति
माद्रवामनं गृहीत्वा व्रीहिपैवैस्ति लसर्षपैरथामार्गैः
सदा पुष्पैर्भिरित्युद्धाप्य एतानि सर्वाणि एकीकृत्या
पेषयित्वा यथोक्तं उद्धर्तुं कारयित्वा आपो हिष्ठापे
नै-

६. आ.

५२

51

नाभिषिच्य आपोहिषेति नवर्चनस्तुतेन प्रत्युचं
उदङ्गं भास्त्रक्ष्णचारिणीमूर्धनि निषिच्य लौकिकं स्त
पनंकारयित्वा मौञ्जी उर्ध्वविभागेन पृथक् कृत्वा
अलंकृत्य पुनर्वस्त्राणीत्यनेन मंत्रेण रावस्त्रयुग्मं पारि
धाय अधरं वास उत्तरं च मंत्रादृत्य अथास्मै निष्कं व
ध्वाति तिलकं कारयित्वा पूर्वमुपवीनं कृत्वा जिनं च
त्यक्त्वा मोक्ष्युपवीने दंडे वध्वाति उपवीनं नैवधारयि
त्वा आयुष्यं वर्चस्य मित्र्यादिना एकादशार्चनं स्तुते
नस्तु वरां वध्वाति ममाग्रैर्वर्च इति स्तुतेन शिरोक्ते
यति गृहं गृह्यहनायेति सूत्रं आरोहतेत्युपानहो
दीर्घस्ते अस्त्रं कुश इत्ययात्र च वैरावं दंडं गृह्णाति

प्रतिलीनस्तदहरासीत् वनस्पतेर्वीङ्गः शास इहा ए
ताभ्यामृगभ्यां रथमारोहेत् प्रप्यमंदक्षिरोगेन पादने
ततो वामेन यथा संख्यं यत्रैनंगवाचा पशुना व अ
हिये सुस्तत्पूर्वमपनिच्छेत्तायत्रैनमुपास्थितं आचा ॥
यो दयो वा धवा अगवाचा पशुना वा ऐं द्वाग्नेन मधु ॥
पर्केनाहियेयुः तद्गृहं पूर्वगंतव्यं गोभ्यो वा समावर्त्त
तफलवतो वा वृत्तान् गोभ्यः सकाशात्फलवतो ॥
स्तान् पर्यावर्त्तेत् अर्घदायिनामभावे इंद्रेण सुतनिद्र
विरागनिधेहि स्योनाष्टाधिविभवेत्यवरोहति प्रप्यम
यादक्षिरोगेन पपितक्षिणी यथा वामेन ईक्षितमन्नं
दहं भूजीत् आचार्याय वस्त्रयुगं दद्यादुसीधं मणि ॥
कुंडलं दंडोपानहं च एतत्सर्वं आचार्याय दद्या

ੴ.ਆ.

۷۲

52

न इत्यादिसर्वपथोक्तं कृत्वा रथमारुह्य गत्वा ।
 पुनर्गृहमागन्ने मांगल्यं वर्द्धयन् आशीर्वादांश्च कृ-
 त्वा उपरिष्टान् संनक्तं महाव्याहृतिं च तद्वृत्त्यं कृत्वा ।
 ततः स्विष्टकृतः उदको नक्तो भूरादिसप्तकं जु-
 ह्वान् पुराया हृदीर्घमायुर-प्रांनिर्भवन् अस्य
 यजमानस्य सप्तस्य समावर्त्तनकर्मणाः प्रजिष्ठासि
 ध्वर्यं हिरराय ददे भगवन्त्य-यं त्वां उपग्रहकुशा-
 दिजन्त्रशेषं समापनीयं नक्तो यत्तोपवीने दंडादि-
 कं सर्वं न हिते तत्र मित्वा प्रावेन वाजलेन जुहु-
 यान् इति समावर्त्तनं समाप्तं शुभमस्तु सं-६६ फ-२.

23-9-88

22-9-88

23-9-88

22-9-88

